

ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ: Το Ισοζύγιο Στρατιωτικής Ισχύος Ελλάδας–Τουρκίας και η Κύπρος

VOLUME 20 ISSUE 2 Ιούνιος 2023
BIMONTHLY ELECTRONIC NEWSLETTER
ISSN (online): 2421-8111

Επιμέλεια: Δρ Μιχάλης Κοντός

Μιχάλης ΚΟΝΤΟΣ

Βασίλης Κ. ΦΟΥΣΚΑΣ

Άριστος ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

Στέλιος ΝΕΟΦΥΤΟΥ

Κωνσταντίνος ΚΟΥΣΑΝΤΑΣ

Θεόδωρος ΤΣΑΚΙΡΗΣ

Σχης (ΤΘ) Δημήτριος ΑΜΑΞΑΡΗΣ

Γεώργιος ΜΠΙΤΣΗΣ

Πέτρος ΠΕΤΡΙΚΚΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΗ

ΤΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ–ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟΣ

Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ

Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΥ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΑΔΙΚΟΥ ΕΠΑΝΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ Ν.Α. ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Η ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΑΜΥΝΤΙΚΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΜΥΝΑ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΚΔ

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

Η ΕΡΓΑΛΕΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΛΕΓΟΜΕΝΩΝ «ΥΒΡΙΔΙΚΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ» ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΩΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΟΝΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

CYPRUS CENTER FOR EUROPEAN AND INTERNATIONAL AFFAIRS
University of Nicosia

1993-2023 THIRTY YEARS OF POLICY FORMULATION AND ANALYSIS

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

*Μιχάλης Κοντός
Επίκουρος Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα Πολιτικών
Επιστημών και Διακυβέρνησης, Νομική Σχολή,
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Συντονιστής του Μεταπτυχιακού
Προγράμματος στις Διεθνείς Σχέσεις και Σπουδές
Ανατολικής Μεσογείου*

Η άνοδος της έντασης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις κατά τα τελευταία τρία χρόνια επέφερε σημαντικές αλλαγές στην ελληνική εξοπλιστική πολιτική και, σε κάποιο βαθμό, στο ελληνικό στρατιωτικό δόγμα. Η υπογραφή του τουρκο-λυβικού μνημονίου το Νοέμβριο του 2019, τα γεγονότα στον Έβρο το Μάρτιο του 2020 και η ένταση στο Καστελόριζο τον Αύγουστο του ίδιου έτους φαίνεται να έχουν προκαλέσει σημαντικό αντίκτυπο στις κυρίαρχες αντιλήψεις εντός της ελληνικής πολιτικής ελίτ και του κρατικού μηχανισμού. Οι επακολουθήσασες συμφωνίες αμοιβαίας αμυντικής συνδρομής με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και (κυρίως) τη Γαλλία, η αναβάθμιση των στρατιωτικών σχέσεων με τις ΗΠΑ και, φυσικά, η απόκτηση υπερ-σύγχρονων οπλικών συστημάτων που αναδιατάσσουν το ισοζύγιο ισχύος στο Αιγαίο αποτελούν σαφείς ενδείξεις του προαναφερθέντος αντικτύπου. Οι εξελίξεις αυτές βέβαια θα πρέπει να τεθούν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ανάλυσης, το οποίο να λαμβάνει υπόψη την εκτόξευση της τουρκικής στρατιωτικής βιομηχανίας επί ημερών Ερντογάν, την στρατηγική της «Γαλάζιας Πατρίδας» και τις ανάγκες που αυτή εξυπηρετεί, ως επίσης και την ευρύτερη γεωπολιτική συγκυρία, η οποία χαρακτηρίζεται από μια νέα αλλά ρευστή ισορροπία σχέσεων στο τρίγωνο Αθήνα-Άγκυρα-Ουάσινγκτον. Οι καταστροφικοί σεισμοί του περασμένου Φεβρουαρίου στην Τουρκία έδωσαν, μέσα από την τραγωδία, μια οδό διαφυγής από την διαρκώς κλιμακούμενη ένταση των προηγούμενων ετών και επέτρεψε στην τουρκική κυβέρνηση να προχωρήσει στη διεξαγωγή των ιστορικών εκλογών χωρίς το επικίνδυνο δίλημμα περί «ηρωικής» κορύφωσης ή «άτακτης» υποχώρησης, στο οποίο είχε αυτο-εγκλωβιστεί ο Πρόεδρος Ερντογάν. Εν τούτοις, όσο τα συμφέροντα και οι αντιλήψεις παραμένουν σε συγκρουόμενη τροχιά, ο κίνδυνος ενεργοποίησης ενός νέου σπιράλ εντάσεων παραμένει αναλλοίωτος.

Από την άλλη, η Κυπριακή Δημοκρατία βρίσκεται σε αναζήτηση μέσω εξισορρόπησης του τουρκικού αναθεωρητισμού, ο οποίος εκδηλώνεται τα τελευταία χρόνια κατά κύριο λόγο στην κυπριακή Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) και στην πόλη των Βαρωσίων. Οι σχέσεις Ελλάδας-Κύπρου είναι διαχρονικά πολύπλοκες, παρά την φαινομενική σαφήνεια που υποστηρίζεται από την ύπαρξη εθνικών δεσμών και την αντίληψη περί ενιαίου εθνικού συμφέροντος. Η πικρία για τα γεγονότα του 1974, οι εκατέρωθεν κοινωνικές

αντιλήψεις και οι διακριτές πολιτικές δομές συχνά αποδυναμώνουν ή θέτουν σε αμφισβήτηση την εν λόγω σχέση. Παρά ταύτα, η στρατιωτική διάσταση αυτής της διμερούς σχέσης παραμένει διαχρονικά συνεπής, αν λάβει κανείς υπόψη την αδιάκοπη παρουσία ελληνικών ενόπλων δυνάμεων και ελλαδικών αξιωματικών στην Κύπρο. Εάν συνυπολογίσει κανείς το καθεστώς εγγυήτριας δύναμης που παρέχει στην Ελλάδα η Συνθήκη Εγγυήσεως και Συμμαχίας, σε συνδυασμό με το status quo που επέβαλε η τουρκική εισβολή και κατοχή μέρους της Κύπρου από το 1974, διαπιστώνει ότι η Ελλάδα αποτελεί τον μοναδικό πραγματικό σύμμαχο της Κύπρου.

Το ισοζύγιο ισχύος στην Κύπρο παραμένει εξαιρετικά δυσχερές για την Κυπριακή Δημοκρατία, με ό,τι αυτό συνεπάγεται σε σχέση με το μέλλον του νησιού και τις προοπτικές επίλυσης του Κυπριακού. Οι δυνατότητες της Κύπρου να βελτιώσει το καθεστώς της ασφάλειάς της και να διεκδικήσει διπλωματικά την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της παραμένουν σημαντικά εξαρτώμενες από αυτή την αρνητική εξίσωση ισχύος. Σε κάθε περίπτωση όμως, στη σύγχρονη συγκυρία, η ανάλυση των δεδομένων γύρω από τις στρατιωτικές σχέσεις μεταξύ Κύπρου και Ελλάδας σε συνάρτηση με τον τουρκικό αναθεωρητισμό θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη μια σειρά αλληλένδετων, εν πολλοίς καινοφανών παραγόντων: πρώτον, την προαναφερθείσα αναβάθμιση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, η οποία εγείρει ενδιαφέροντα ερωτήματα σε σχέση με το καθεστώς της ελληνικής δέσμευσης έναντι της ασφάλειας και εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Δεύτερον, τη συμμετοχή των δύο χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), δεδομένης της ανάπτυξης της πρωτοβουλίας PESCO και της εν εξελίξει διαλειτουργικότητας των στρατιωτικών μέσων. Τρίτον, το σύγχρονο και ραγδαία μεταβαλλόμενο περιβάλλον ασφαλείας και την ανάδυση νέων μορφών απειλών, αντιλήψεων και διαλόγου επί των συναφών ζητημάτων. Τέταρτον, τα μέσα και τις αναδυόμενες ανάγκες της Εθνικής Φρουράς (ΕΦ), ως της βασικής δύναμης αποτροπής και προάσπισης της εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά και τις συναφείς προθέσεις και σχεδιασμούς.

Το παρόν τεύχος επιχειρεί να συνεισφέρει στην συζήτηση σχετικά με το διαμορφούμενο στρατιωτικό ισοζύγιο Ελλάδας-Τουρκίας, με κεντρικό σημείο αναφοράς το κατά πόσον (και σε ποιο βαθμό) είναι δυνατόν να επηρεαστεί η Κύπρος από τις συναφείς εξελίξεις. Φιλοξενούνται συγγραφείς οι οποίοι ειδικεύονται στα σχετικά ζητήματα, τόσο αξιωματικοί όσο και ερευνητές, ενώ επιχειρείται ένας συγκερασμός μεταξύ θεωρητικών και πρακτικών παραμέτρων. Στόχος δεν είναι να δοθούν σαφείς απαντήσεις ή να εξαντληθεί το ζήτημα, αλλά εμπλουτιστεί ο δημόσιος διάλογος και να υπάρξει συμβολή στις προσπάθειες των κρατικών δομών για κατανόηση του πεδίου και λήψη των κατάλληλων αποφάσεων, με γνώμονα την ορθολογική διαχείριση των απειλών ασφαλείας.

ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΗ

*Βασίλης Κ. Φούσκας
Καθηγητής διεθνών σχέσεων στο Πανεπιστήμιο του
Ανατολικού Λονδίνου και ιδρυτής της ακαδημαϊκής
επιθεώρησης Journal of Balkan and Near Eastern Studies*

Το πλαίσιο ανάλυσης: δομή και συγκυρία

Το ισοζύγιο (στρατιωτικής) ισχύος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, καθώς και οι προεκτάσεις αυτής της δυναμικής για τη Κύπρο σε καιρό ειρήνης είναι θέματα τα οποία δεν μπορούν να εξεταστούν αφηρημένα, δηλ. είτε με «παρέλαση» και «εφαρμογή» ρεαλιστικών και άλλων θεωριών των διεθνών σχέσεων, είτε και/με στρατηγική ανάλυση των οπλικών και τεχνικών συστημάτων και μέσων που η κάθε χώρα διαθέτει σε στεριά, αέρα και θάλασσα. Οι οπτικές αυτές – και πιθανά άλλες, όπως ο παράγοντας «γεωγραφία» – είναι επικουρικές της θεμελιώδους πραγματολογικής θέσης της Ελλάδας ως χώρας *εξαρτημένης* και *δυναστευόμενης* μέσα στο NATO και την ΕΕ/Ευρωζώνη, καθώς και της θέσης της Τουρκίας ως *περιφερειακής ιμπεριαλιστικής δύναμης* μέσα στο παγκόσμιο σύστημα διανομής ισχύος.¹

Αυτή η τοποθέτηση μας οδηγεί σε μια δεύτερη διατύπωση, η οποία αφορά την πρωτοκαθεδρία που κατέχει η Τουρκία μέσα στο NATO σε σύγκριση με την Ελλάδα, αλλά και τη μεγάλη σημασία που έχει για την ΕΕ έστω και ως μη-μέλος λόγω, κυρίως, μεγέθους κεφαλαιακής αγοράς, εμπορικών σχέσεων και παγκόσμιων αλυσίδων τροφοδοσίας. Έτσι, έχει πολύ μεγαλύτερη από την Ελλάδα αυτοτέλεια και ελευθερία τόσο στη διεθνή της συμπεριφορά όσο και στα εσωτερικά της θέματα, από το Κουρδικό μέχρι το καθορισμό της οικονομικής και νομισματικής της πολιτικής. Οι μεγάλοι συνασπισμοί κομμάτων και δυνάμεων που συγκρούονται μέσα στον κρατικό μηχανισμό και την κοινωνία συνεργάζονται με σύμπνοια μέσα στον πυρήνα της κρατικής εξουσίας χωρίς να υπάρχει ουδεμία απόκλιση απ' τους μακρόπνοους στρατηγικούς-εθνικούς στόχους. Στη περίπτωση της Ελλάδας η σύγκλιση μέσα στο πυρήνα της κρατικής εξουσίας είναι αποτέλεσμα ετεροκαθορισμού από το NATO και το κανονιστικό-ορντοφιλελεύθερο πλαίσιο της ΕΕ-Ευρωζώνης: αυτό που συμφέρει στις ΗΠΑ, στο NATO και στη Γερμανία, αυτό πρέπει αναγκαστικά να συμφέρει και στην Ελλάδα. Στα παραπάνω να προστεθεί η καχεξία της

¹ Βασίλης Κ. Φούσκας, *Τουρκικός ιμπεριαλισμός και αποτροπή*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2022. Ο όρος που έχει επικρατήσει στη διεθνή βιβλιογραφία για περιπτώσεις όπως της Τουρκίας είναι *sub-imperialism*.

ελληνικής αμυντικής βιομηχανίας, 400 δις Ευρώ δημόσιο χρέος και υποθήκευση της ελληνικής δημόσιας περιουσίας στο Υπερταμείο.

Η κουλτούρα της καθημερινότητας που απορρέει απ' αυτή τη κατάσταση στην Ελλάδα είναι κατ' απόλυτο τρόπο παρακμιακή, αδιάφορη και επικεντρωμένη στην ιδιώτευση που υπαγορεύει η ζούγκλα της νεο-φιλελεύθερης αγοράς, όπου στα υποκείμενα (πολίτες) διοχετεύονται σωρηδόν *άυλα δικαιώματα* και *υλικές υποχρεώσεις*. Απ' τα πρώτα απορρέει η μικροαστική δικαιιομανία των δικαιωματικών φιλελεύθερων, δεξιών και αριστερών – πάνω από 350.000 αγωγές εκκρεμούν αυτή τη στιγμή στα πρωτοδικεία και εφετεία της Ελλάδας – και απ' τα δεύτερα – για να αναφέρω μόνο ένα παράδειγμα – οι πλειστηριασμοί κατοικιών των φτωχών ανθρώπων.

Στη σημερινή συγκυρία της ουκρανικής κρίσης, οι ευρω-ατλαντικές δυνάμεις κάνουν τα πάντα προκειμένου να προσεταιριστούν τη Τουρκία ώστε να μην υπεισέλθει στη ζώνη επιρροής της Ρωσίας και της Κίνας. Οι πάγιες διεκδικήσεις της Τουρκίας σε Θράκη, Αιγαίο και Κυπριακή Δημοκρατία βρίσκουν πρόσφορο έδαφος και ενδέχεται να ικανοποιηθούν σε μεγάλο βαθμό, ειδικά όταν η ελληνική κοινωνία ιδιοποιηθεί το αφήγημα μιας κεμαλικής, δημοκρατικής και ευρωπαϊκής Τουρκίας. Μία συμφωνία-πακέτο μεταξύ τουρκικών και ελληνικών πολιτικών ελίτ «εφ' όλης της ύλης» για όλα τα θέματα που θέτει η Τουρκία σε Θράκη και Αιγαίο δεν θα πρέπει να αποκλείεται.

Το δόγμα του μη-πολέμου και η δυσμενής θέση της Κυπριακής Δημοκρατίας

Μια από τις πιο σημαντικές διαχρονικές πτυχές των ελληνο-τουρκικών σχέσεων από το 1952 μέχρι σήμερα είναι ότι οι δύο χώρες-μέλη του ΝΑΤΟ, δεν πρέπει *ποτέ* να καταλήξουν σε ανοιχτή πολεμική σύγκρουση. Κάτι τέτοιο θα δημιουργούσε ρωγμές στη συμμαχία και, πιθανά, θα τη διέλυε. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό το «δόγμα του μη-πολέμου» μεταξύ των δύο χωρών, έχουν δημιουργηθεί αρκετές ασφαλιστικές δικλείδες ενσωμάτωσης/ενοποίησης των δύο κρατών σε θεσμικο-τεχνικό, διπλωματικό και αμυντικό επίπεδο καθώς και σε επίπεδο στρατιωτικών προμηθειών. Αυτή είναι άλλη μία πραγματική κατάσταση που δεν μας επιτρέπει μεθοδολογικά να εξασκούμαστε σε θεωρητικές ακροβασίες περί «ισοζυγίου στρατιωτικής ισχύος» μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Ειδικά σε διπλωματικό επίπεδο, οι ΗΠΑ έχουν καταφέρει να επιβάλλουν στις ελληνικές ελίτ ότι το κυπριακό ζήτημα πρέπει να αποσυνδεθεί από τις ελληνο-τουρκικές διαφορές και να μην αναφέρεται ούτε καν ως ζήτημα «εισβολής και κατοχής» παρά ως ένα θέμα που αφορά «δύο πολιτικά ισότιμες εθνο-κοινότητες». Οι ελληνικές μεταπολιτευτικές κυβερνήσεις προσαρμόστηκαν στην απαίτηση των ΗΠΑ διότι διείδαν ότι κάτι τέτοιο θα απέβαινε σε ίδιον κομματικό-εκλογικό όφελος εφόσον θα μπορούσαν να διαπραγματευτούν μεγαλύτερες απολαβές από την Τουρκία σε Θράκη και Αιγαίο από τη στιγμή που γίνεται αυτή η μεγάλη παραχώρηση στο κυπριακό ζήτημα. Έτσι, μια νέα θυσία της Κύπρου θα φέρει

τόσο την πολυπόθητη ειρήνη στο NATO στην υπηρεσία του «δόγματος του μη-πολέμου» ενώ ταυτόχρονα θα βγάζει το κομματικό σύστημα απ' την πολιτική δυσκολία να πείσει τον ελληνικό λαό να δεχτεί το αποτέλεσμα μιας διαπραγμάτευσης «εφ' όλης της ύλης». Αν έτσι έχουν τα πράγματα, τότε η Κυπριακή Δημοκρατία είναι σε πολύ δυσμενή θέση και αυτό χωρίς να ληφθεί καν υπόψη η μειονεκτική θέση ισχύος και γεωγραφίας της Εθνοφρουράς και των ελλαδικών δυνάμεων στις ελεύθερες περιοχές.

Η πρόταση: μια «πολιτική των ορίων»

Αν αυτή είναι η κατάσταση, ποια μπορεί να είναι η ρεαλιστική πρόταση εξισορρόπησης του ισοζυγίου (στρατιωτικής) ισχύος μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας ώστε να μην ηττηθεί ο ελληνικός λαός στις ιστορικές του γεωγραφίες (Θράκη, Αιγαίο, Ανατολική Μεσόγειος); Μια ολιστική απάντηση σ' αυτό το ζήτημα θα απαιτούσε οικονομική, χρηματιστηριακή, δημογραφική, διεθνοπολιτική και πολιτιστική ανάλυση, κάτι το οποίο εκπίπτει των στόχων αυτού του σύντομου κειμένου.² Έτσι, περιορίζομαι εδώ μόνο στον τρόπο με τον οποίο η Ελλάδα μπορεί να ωφεληθεί διπλωματικά και στρατιωτικά μέσα στο NATO και την ΕΕ-Ευρωζώνη προκειμένου να ενισχύσει τις θέσεις της απέναντι στο τουρκικό περιφερειακό ιμπεριαλισμό.

Ένα πρώτο θέμα είναι αυτό των *quid pro quo* που πρέπει να απαιτεί η χώρα κάθε φορά που αποδέχεται – καλώς ή κακώς αυτό δεν μπορεί να εξεταστεί εδώ – συμμετοχή της σε στρατιωτικές αποστολές του NATO και της ΕΕ, καθώς και παραχωρήσεις για εγκατάσταση NATOϊκών βάσεων και άλλων διευκολύνσεων, οι οποίες δεσμεύουν περιοχές της εθνικής κυριαρχίας σε γη, θάλασσα και αέρα. Οι απαιτήσεις αυτές μπορεί να προβληθούν στο βαθμό που οι ιθύνουσες ελίτ, παρά τα τεράστια οικονομικά προβλήματα, τις αδυναμίες και τις εξαρτήσεις της χώρας που περιγράψαμε προηγουμένως, δεν διστάζουν ν' ασκήσουν μία *πολιτική των ορίων*. Η πολιτική αυτή, η οποία ασκήθηκε από λίγους Έλληνες πολιτικούς στο παρελθόν κατά διαστήματα δίνοντας απτά ωφέλη, θα πρέπει σχοινοβατήσει στο «δόγμα του μη-πολέμου», εφόσον μόνο διαμέσου της πολιτικής χρησιμοποίησης αυτού του δόγματος η Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία μπορούν να ωφεληθούν στην ιστορική τους γεωγραφία με τη συνδρομή των ιμπεριαλιστικών τους συμμάχων χωρίς οι ίδιες να είναι ή να γίνονται ιμπεριαλιστικές.³

² Τέτοιες αναλύσεις υπάρχουν στο *Τουρκικός ιμπεριαλισμός και αποτροπή* και σε άλλα μικρότερης έκτασης κείμενα που δημοσιεύτηκαν στις ιστοσελίδες των SL Press και The Press Project.

³ Τη έννοια της «πολιτικής των ορίων» την επεξεργάστηκα στο κείμενο «Ο σοσιαλισμός ως "πολιτική των ορίων"», στο Χρύσανθος Τάσσης (επιμ.), *Σοσιαλισμός και πολιτική εξουσία σήμερα*, Διόνικος, Αθήνα 2022. Παραδείγματα Ελλήνων ηγετών που άσκησαν μια τέτοια «πολιτική των ορίων» ήταν ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Ανδρέας Γ. Παπανδρέου.

Το δεύτερο – και ίσως το σημαντικότερο και τρομερά δισεπίλυτο – θέμα είναι το ποιες είναι, δυνητικά, ή από πού θα προκύψουν αυτές οι ιθύνουσες ελίτ οι οποίες, όντως αναγκασμένες να δράσουν μέσα στο δυσμενές πλαίσιο δεδομένων που περιγράψαμε παραπάνω, θα είναι σε θέση να προβάλλουν μια «πολιτική των ορίων». Δυστυχώς, δεν βλέπω καμία απ’ τις κυρίαρχες ελίτ που κυβερνούν ή έχουν κυβερνήσει Ελλάδα και Κυπριακή Δημοκρατία να μπορεί ή να θέλει να φέρει σε πέρας κάτι τέτοιο. Ωστόσο, τείνω να πιστεύω ότι η ανάδυση μιας νέας ηγετικής πολιτικής ηγεσίας είναι δυνατή και θα έλθει ως αποτέλεσμα όσμωσης ενός πανελλήνιου-παγκόσμιου διαλόγου, θέτοντας ως πρώτο πρακτικό αίτημα την συγκεκριμένη αναδιοργάνωση των θεσμών της Ελλάδας και τη συγκρότηση Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας. Καμία αλλαγή πολιτικής δεν πρόκειται να συμβεί μέσα στο υπάρχον θεσμικό πλαίσιο της διαπλοκής, της διαφθοράς και της εξάρτησης. Από τη στιγμή που αλλάξει αυτό, τότε θα μπορούν να τεθούν με επάρκεια θέματα όπως η οικονομική-παραγωγική ανασυγκρότηση της Ελλάδας και της Κυπριακής Δημοκρατίας αντιστρέφοντας τη δημογραφική κρίση και επενδύοντας με ειδικά δημόσια προγράμματα παραγωγικής και εκπαιδευτικής ενίσχυσης στην περιφέρεια, πάνω απ’ όλα τη Θράκη και τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Η ηγετική ομάδα που θα προκύψει μ’ αυτό το τρόπο θα προτάξει τη διεκδίκηση των γερμανικών οφειλών ενώ η εκκίνηση διαπραγματεύσεων μεταξύ Ελλάδας και Κυπριακής Δημοκρατίας για κοινή χάραξη ΑΟΖ θα αποτελεί άλλο ένα άμεσο βήμα ισχυροποίησής τους στην Ανατολική Μεσόγειο. Στην ίδια γραμμή εφαρμογής μιας ρεαλιστικής «πολιτικής των ορίων» κινείται και η άμεση εκμετάλλευση των κοιτασμάτων υδρογοναρθράκων που έχουν εντοπιστεί στην ελληνική και κυπριακή ΑΟΖ, καθώς και η εκπόνηση προγράμματος για εξόρυξη «σπάνιων γαιών» χωρίς τις οποίες δεν υπάρχει προοπτική μετάβασης στη λεγόμενη «πράσινη» ανάπτυξη.

ΤΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ–ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ Η ΚΥΠΡΟΣ

*Άριστος Αριστοτέλους
Πρώην Βουλευτής, Ειδικός σε Θέματα Άμυνας και
Στρατηγικής*

Στη σύγχρονη εποχή, παρόλο που το διεθνές πολιτικό σύστημα το διακρίνει ένα νομιμοφανές περιβάλλον λειτουργίας των χωρών, εντούτοις ο συσχετισμός στρατιωτικής ισχύος παραμένει αποφασιστικός παράγοντας στήριξης εθνικών συμφερόντων και άσκησης επιρροής. Ο ανταγωνισμός Ελλάδας και Τουρκίας στην Κύπρο, από την κυπριακή ανεξαρτησία το 1960 μέχρι σήμερα, αντανακλά την πραγματικότητα αυτή - τη χρήση ή την απειλή χρήσης στρατιωτικής βίας στην προάσπιση ή προώθηση εθνικών στόχων. Με το θέμα αυτό και τις επιδράσεις του στο Κυπριακό ασχολείται το παρόν άρθρο.

Με τον τερματισμό της βρετανικής αποικιοκρατίας στην Κύπρο το 1960 και τη μεταβίβαση της εξουσίας στους Κυπρίους, τα γεωπολιτικά δεδομένα στο νησί πήραν νέα τροπή, με νέους πρωταγωνιστές στην κυπριακή σκηνή. Ελλάδα και Τουρκία ως «εγγυήτριες δυνάμεις» με αγήματα 950 και 650 στρατιωτών αντίστοιχα στο νησί - βάση των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου - αναδείχθηκαν ως οι κύριοι ανταγωνιστές στην πλήρωση του κενού ισχύος που άφησαν στο χώρο του νεοσύστατου κυπριακού κράτους οι Βρετανοί.

Τα δυσμενή στρατιωτικά δεδομένα για την Ελλάδα στην Κύπρο, λόγω μεγάλης απόστασης από το νησί, έθεταν την κοντινή Τουρκία σε πολύ πλεονεκτική θέση στην περιοχή. Με το στρατιωτικό της εκτόπισμα, οι διχοτομικές της διεκδικήσεις, τη δεκαετία του '60, και οι δυνατότητες επιρροής της στο νησί καθίσταντο εφιαλτικές και οικανότητες επιβολής τους πραγματικές. Υπό τη σκιά της τουρκικής απειλής η ουσιαστικά ανυπεράσπιστη Κυπριακή Δημοκρατία εξαναγκαζόταν να ανέχεται τους στρατιωτικούς θύλακες και τη μορφή «κράτους εν κράτει» που είχαν δημιουργήσει de facto, οι Τούρκοι στο νησί.

Η αποστολή ελληνικής μεραρχίας 8.000 στρατιωτών στην Κύπρο, παράλληλα με τη συγκρότηση της κυπριακής Εθνικής Φρουράς και την προειδοποίηση ότι αν η Τουρκία ανοίξει την πόρτα του «φρενοκομείου» και επιτεθεί στο νησί η Ελλάδα θα την ακολουθήσει, άλλαξε τους συσχετισμούς ισχύος στην περιοχή. Παρά τα μειονεκτήματα στην αντιμετώπιση της αεροπορικής και ναυτικής απειλής της Τουρκίας, η μεραρχία αποτελούσε σοβαρό αποτρεπτικό παράγοντα σε τυχόν απόπειρα τουρκικής εισβολής για επιβολή της διχοτόμησης στο νησί. Την ίδια ώρα ούτε η ελληνική πλευρά τολμούσε να κηρύξει την ένωση γιατί

θα οδηγούσε σε πόλεμο με την Τουρκία. Με στρατηγικούς όρους δηλαδή επιτεύχθηκε μια κατάσταση αμοιβαίας αποτροπής.

Ωστόσο ως επακόλουθο της κρίσης του Νοεμβρίου του 1967, ένεκα των επιχειρήσεων της Εθνικής Φρουράς για εκκαθάριση τουρκικών θυλάκων στην Κοφίνου και της αντίδρασης της Τουρκίας, άλλαξε άρδην το στρατιωτικό και πολιτικό τοπίο στο νησί. Η έντονη αντίδραση της Άγκυρας και η κινητοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων της κατά της Κύπρου και, εφόσον χρειαστεί, δράση κατά της Ελλάδας, προκάλεσαν την άμεση παρέμβαση των ΗΠΑ για διευθέτηση της κρίσεως μεταξύ των νατοϊκών εταίρων. Για την αποφυγή ενός καταστροφικού ελληνοτουρκικού πολέμου, το νεοσύστατο αλλά εύθραυστο και διεθνώς απομονωμένο καθεστώς των πραξικοπηματιών συνταγματαρχών της Αθήνας, κάτω από το βάρος των αμερικανικών πιέσεων και της τουρκικής απειλής, ενέδωσε στις αξιώσεις της Άγκυρας για απόσυρση της μεραρχίας, αφήνοντας ακάλυπτη την Κυπριακή Δημοκρατία απέναντι σε μια ακόμη πιο ισχυρή Τουρκία στην περιοχή.

Υπό το πρίσμα των νέων δεδομένων στο νησί, Λευκωσία και Αθήνα εγκαταλείπουν την πολιτική του ευκταίου στο Κυπριακό – δηλαδή της «ένωσης» - ως μη εφικτής, έναντι της πολιτικής του εφικτού, ήτοι υπέρ της λύσης του ενιαίου κράτους. Με τη θέση αυτή συμβιβάζεται και η τουρκική πλευρά, αφού ούτε και η διχοτόμηση ήταν υπό τις συνθήκες ρεαλιστική επιλογή, οδηγώντας το 1968 στην έναρξη διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

Πολύ πιο ολέθριες για την ελληνοκυπριακή πλευρά ήταν οι βίαιες αλλαγές που επήλθαν στο γεωπολιτικό τοπίο υπέρ της Τουρκίας ως συνεπακόλουθο των χειρισμών της χούντας των Αθηνών και της ένοπλης δράσης της ΕΟΚΑ Β' κατά της κυβέρνησης στην Κύπρο. Με τις ενέργειες τους στο εσωτερικό, διάβρωσαν κάθε δυνατότητα σοβαρής στρατιωτικής αντίδρασης στο ενδεχόμενο αναβίωσης ενεργούς απειλής από την Τουρκία. Και όταν το 1974 η Άγκυρα ως εγγυήτρια δύναμη, με αφορμή το χουντικό πραξικόπημα στην Κύπρο και με πρόσχημα την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης, έθετε σε εφαρμογή τα σχέδια της να εισβάλει και διχοτομήσει το νησί, οι ένοπλες δυνάμεις της Ελλάδας και της Κύπρου είχαν τόσο διαβρωθεί από την εσωτερική διαμάχη, που ήταν εντελώς ανίκανες να την αντιμετωπίσουν καταρρίπτοντας κάθε δυνατότητα αποτροπής.

Το αποτέλεσμα της εισβολής και κατοχής του 37% του κυπριακού εδάφους από την Τουρκία, ήταν η δημιουργία ενός συμπαγούς γεωγραφικού χώρου, κατοικημένου σχεδόν αποκλειστικά από Τουρκοκύπριους και εποίκους από την Ανατολία, καθώς και η διαρκής παρουσία 35.000 πλήρως εξοπλισμένων Τούρκων στρατιωτών, με απόλυτη αεροπορική και ναυτική υπεροχή. Τα δεδομένα επί του εδάφους και οι συσχετισμοί στρατιωτικής ισχύος μεταβλήθηκαν καταλυτικά υπέρ της τουρκικής πλευράς επιβάλλοντας στους Ελληνοκύπριους ως βάση για έναρξη συνομιλιών την άλλοτε απαράδεκτη θέση

της διζωνικής, δικοινοτικής ομοσπονδίας, με την οποία μόνο δεχόταν να συμβιβαστεί η τουρκοκυπριακή ηγεσία και η Τουρκία.

Ωστόσο, μετά από αλληπάλληλα αδιέξοδα στις διαπραγματεύσεις ένεκα υπερβολικών απαιτήσεων και άκαμπτης τουρκικής συμπεριφοράς, καθώς και την ακολουθήσασα απόρριψη του σχεδίου Ανάν από τους Ελληνοκυπρίους και την αποτυχία εξεύρεσης κοινά αποδεκτής λύσης τον Ιούλιο του 2017 στο Κραν Μοντανά, οι Τούρκοι έχοντας το πάνω χέρι στρατιωτικά, και επιρρίπτοντας ευθύνες στην ελληνοκυπριακή πλευρά, αλλάζουν γραμμή στο Κυπριακό, θέτοντας ως όρο για επανέναρξη του διαλόγου, τη βάση των δύο κρατών.

Το πρόβλημα της Λευκωσία είναι μεγάλο. Οι εξαιρετικά δυσμενείς συσχετισμοί στρατιωτικής ισχύος στο νησί, τους οποίους η ελληνική και ελληνοκυπριακή πλευρά δεν έχει ούτε προβλέπεται να έχει στο ορατό μέλλον τις ικανότητες να ανατρέψει, είτε με στρατιωτικά είτε με πολιτικά μέσα, δεν συντηρούν απλώς την κατοχή και τη σταδιακή ενσωμάτωση των κατεχομένων στην Τουρκία. Παρέχουν επίσης την ευχέρεια στην τουρκική πλευρά να προβαίνει ετσιθελικά σε σειρά τετελεσμένων όπως η δημογραφική αλλοίωση των κατεχομένων, η συστηματική ισλαμοποίηση και εδραίωση του ελέγχου επί των Τουρκοκυπρίων και ο εποικισμός των Βαρωσίων, αφήφώντας ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και διεθνών οργανισμών.

Συμπερασματικά επισημαίνεται ότι κάτω από το υφιστάμενο εξαιρετικά ευνοϊκό για την Τουρκία ισοζύγιο στρατιωτικής ισχύος στην Κύπρο, η ελληνοκυπριακή πλευρά είναι υποχρεωμένη να κινείται μεταξύ Σκύλλας και Χάρυβδης. Από τη μια θα πρέπει να προσπαθεί για επανέναρξη των διαπραγματεύσεων εξεύρεσης λύσης στο Κυπριακό, που είναι αρκετά δύσκολο να επιτευχθεί με την σκλήρυνση της τουρκικής στάσης, χωρίς νέες υποχωρήσεις στην απαίτηση των δυο κρατών. Από την άλλη, η διαιωνιζόμενη τουρκική στρατιωτική παρουσία στο νησί θα προβάλλει διαρκές υπαρξιακό πρόβλημα και απειλή για τους Ελληνοκύπριους και την Κυπριακή Δημοκρατία. Η κατάσταση επιβάλλει την ανάγκη βαθύτερης μελέτης των δεδομένων καθώς και τον καθορισμό στόχων και στρατηγικής για να αντιμετωπιστεί.

Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ

*Στέλιος Νεοφύτου
Υποστράτηγος ε.α.*

Η ίδρυση και δημιουργία της Εθνικής Φρουράς (ΕΦ) το 1964, κατέστη αναγκαία λόγω των διακοινοτικών ταραχών την περίοδο εκείνη, μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων αλλά και της απειλής της Τουρκίας για λήψη στρατιωτικών μέτρων κατά της Κυπριακής Δημοκρατίας (ΚΔ).

Τη δεκαετία που ακολούθησε η ΕΦ, οργανώθηκε και μετεξελίχθηκε σε δύναμη ασφαλείας της νεαρής τότε, ΚΔ, καθιερώνοντας την υποχρεωτική στράτευση των πολιτών της. Στα γεγονότα του 1974, είχε πρωταγωνιστικό ρόλο και ανέλαβε το υπέρτατο καθήκον υπεράσπισης της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της ΚΔ.

Από τότε και μέχρι σήμερα, η ΕΦ επιτέλεσε και συνεχίζει να επιτελεί, σημαντικό έργο, έχει στελεχωθεί με άρτια εκπαιδευμένα στελέχη και έχει προμηθευτεί κατά καιρούς σημαντικά οπλικά συστήματα, ώστε να αποτελεί μια υπολογίσιμη και αξιόμαχη αποτρεπτική δύναμη, λαμβανομένου υπόψη και του γεγονότος ότι η Κύπρος δεν έπαψε να βρίσκεται σε εμπόλεμη κατάσταση με την Τουρκία η οποία, εδώ και 49 χρόνια, συνεχίζει να κατέχει με στρατεύματα το 37% του εδάφους της.

Με την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ το 2004, η ΕΦ συμμετέχει ενεργά σε διάφορους οργανισμούς (ΚΠΑΑ, ΟΑΣΕ, PESCO κλπ), έχει συνάψει συμφωνίες αμυντικής συνεργασίας με αριθμό γειτονικών και άλλων κρατών, ενώ παράλληλα συνδράμει και σε ένα μεγάλο φάσμα δραστηριοτήτων στο εσωτερικό που αφορούν θέματα και δράσεις γενικότερα της κοινωνικής πολιτικής του κράτους.

Η διατήρηση όμως των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας σε συνεχή επιχειρησιακή ετοιμότητα και εγρήγορση ώστε αυτές να δύνανται, όταν χρειαστεί, να αναλάβουν δράση και να φέρουν σε πέρας την αποστολή τους, απαιτεί στενή παρακολούθηση των διεθνώς εξελισσόμενων και εφαρμοζόμενων στρατιωτικών δογμάτων. Αυτά συνήθως αφορούν στην οργάνωση, στη σχεδίαση, στην τεχνολογική εξέλιξη και αναβάθμιση της εκπαίδευσης του προσωπικού, στην ανανέωση των οπλικών συστημάτων (ΟΣ)

και του λοιπού στρατιωτικού υλικού καθώς και στην αναβάθμιση των εξειδικευμένων εγκαταστάσεων υποστήριξης και συντήρησής τους.

Ιδιαίτερα για την ΕΦ, η αξιοπιστία της οποίας αποτελεί ένα από τα διαπραγματευτικά χαρτιά της εκάστοτε κυβέρνησης της ΚΔ ως μοχλός πίεσης για δίκαιη επίλυση του κυπριακού προβλήματος, σήμερα όσο ποτέ άλλοτε καθίσταται επιτακτική η ανάγκη ποιοτικής αναβάθμισής της σε όλους τους ως άνω τομείς δράσης, ώστε αυτή να συνεχίσει να είναι μια υπολογίσιμη αποτρεπτική δύναμη. Προς τούτο απαιτούνται δράσεις ως προς:

- Το Στρατιωτικό προσωπικό:
 - Επιλογή των μονίμων στελεχών, με ιδιαίτερη βαρύτητα στην φιλοπατρία και την ιδιαίτερη αγάπη προς τα ιδεώδη του ελληνικού έθνους.
 - Εκ βάθρων αναδόμηση των θεσμών της εφεδρείας και της εθνοφυλακής ώστε να αναθερμανθεί στο πλατύ φάσμα της κοινωνίας των πολιτών το καθολικό αίσθημα συμμετοχής τους στο σύστημα ασφάλειας της χώρας.
 - Τοποθέτηση των κληρωτών οπλιτών, κυρίως σε επιχειρησιακές θέσεις, για απόκτηση πολλαπλών εμπειριών και εμπέδωση της ενσυνείδητης στρατιωτικής πειθαρχίας και κουλτούρας.
 - Αξιοποίηση των αποστράτων αξιωματικών και υπαξιωματικών ως μέλη δεξαμενών σκέψης (think tanks) επί θεμάτων άμυνας και ασφάλειας.
- Τη δομή δυνάμεων με την συγκρότηση ευέλικτων και κατάλληλα εκπαιδευμένων τμημάτων ταχείας αντίδρασης, με δυνατότητα επέμβασης επί 24ώρου βάσεως, για αντιμετώπιση κρίσεων ή και πιθανής αιφνιδιαστικής επίθεσης και δημιουργίας τετελεσμένων γεγονότων.
- Τα εξοπλιστικά προγράμματα:
 - Άμεση αξιολόγηση των υφιστάμενων ΟΣ για τυχόν απόσυρση, αναβάθμιση ή και αντικατάσταση κάποιων άλλων εξ αυτών η αξιοπιστία των οποίων έχει μειωθεί.
 - Προγραμματισμό αγοράς νέων ΟΣ ώστε η ΕΦ να αυξήσει τις δυνατότητες παρακολούθησης και διεξαγωγής επιχειρήσεων καθώς και αντιμετώπισης πιθανών υβριδικών απειλών σε ξηρά, θάλασσα και αέρα, σε όλη την επικράτεια της ΚΔ, συμπεριλαμβανομένης και της ΑΟΖ της.

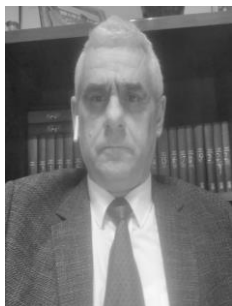
- Ως εκ τούτου επιβάλλεται η προμήθεια της ΕΦ με έξυπνα όπλα, μη επανδρωμένα αεροσκάφη (UAV), αντιαρματικούς πυραύλους, σύγχρονα αντιαεροπορικά όπλα, συστήματα εδάφους - αέρος, καθώς και με σημαντικό αριθμό αντιαρματικών ελικοπτέρων. Συστήματα τα οποία θα επενεργήσουν ως πολλαπλασιαστές ισχύος της Δύναμης, αντίδοτο στην εχθρική υπεροχή.
- Την Επιχειρησιακή Σχεδίαση - Διεξαγωγή Ασκήσεων:
 - Συνεχής αναδιαμόρφωση και αναπροσαρμογή της επιχειρησιακής σχεδίασης της ΕΦ σύμφωνα με την εκάστοτε επιθετική διάταξη του εχθρού.
 - Διεξαγωγή ασκήσεων συνεκπαίδευσης του προσωπικού των τριών Κλάδων, Στρατού Ξηράς, Ναυτικού και Αεροπορίας, για απόκτηση πολλαπλών εμπειριών, εμπέδωση της επιβαλλόμενης διακλαδικότητας και τον συντονισμό-αυτοματοποίηση των προβλεπόμενων διαδικασιών αντίδρασης σε περιπτώσεις δημιουργηθείσας έντασης, καταστάσεων κρίσης ή και εξελισσόμενης πολεμικής σύρραξης.
 - Κοινές ασκήσεις με την Κεντρική Υπηρεσία Πολιτικής Σχεδίασης Εκτάκτων Αναγκών (ΚΥΠΣΕΑ) και την Πολιτική Άμυνα (ΠΑ) για προστασία του άμαχου πληθυσμού και ενεργοποίηση των Ουσιωδών Υπηρεσιών του Κράτους, στις περιπτώσεις κρίσεως ή πολέμου.
 - Προγραμματισμός και συνδιεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων με άλλες φιλικές χώρες στα πλαίσια ρεαλιστικών σεναρίων και σε προσομοιάζον με την Κύπρο επιχειρησιακό περιβάλλον.
- Την Αμυντική Οργάνωση και ενίσχυση αμυντικών έργων:
 - Αξιολόγηση όλων των αμυντικών έργων που κατασκευάστηκαν μετά τις δύο φάσεις της Τουρκικής Εισβολής το 1974, κατά μήκος της Πράσινης Γραμμής (εντός πόλεως Λευκωσίας), αλλά και κατά μήκος της υπόλοιπης Γραμμής Κατάπαυσης του Πυρός (ΓΚΠ).
 - Κατάργηση ή ανακατασκευή αριθμού εκ των υφιστάμενων έργων ή και κατασκευή νέων για την ενίσχυση των αμυντικών δυνατοτήτων της χώρας έναντι πιθανής εχθρικής επίθεσης και τη δημιουργία νέων τετελεσμένων γεγονότων στο νησί.

Η συνέχιση συνεργασίας με τις Ένοπλες Δυνάμεις της Ελλάδας θα βοηθήσει στην ενδυνάμωση της ΕΦ. Προς τούτο η πρακτική επαναφορά του δόγματος του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδος - Κύπρου (EAX E-K), θα συμβάλει τα

μέγιστα στον περιορισμό των αναθεωρητικών απαιτήσεων της Τουρκίας στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και γενικότερα σε όσα η Τουρκία προσπαθεί να δημιουργήσει εις βάρος των εθνικών συμφερόντων του Ελληνισμού.

Εν κατακλείδι, αποτελεί μονόδρομο και επιβαλλόμενη υποχρέωση της ΚΔ να συνεχίσει την ποιοτική αναβάθμιση της ΕΦ ως προς τη στοχοπροσύλωση και αποστολή της, ως μία υπολογίσιμη δύναμη αποτροπής αλλά και ως ο κυριότερος μοχλός πίεσης για την απομάκρυνση των ξένων στρατευμάτων από την Κύπρο και την απελευθέρωση των κατεχομένων μας εδαφών.

Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΥ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

*Κωνσταντίνος Κούσαντας
Ανώτερος Ερευνητικός Συνεργάτης, Κυπριακό Κέντρο
Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων*

Υπάρχουσα κατάσταση

Οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις (ΕΔ) για πρώτη φορά στην ιστορία τους έχουν μια μέγιστη στρατιωτική ισχύ όσο ποτέ άλλοτε στον αέρα, ξηρά και θάλασσα. Ειδοποιός διαφορά της μέγιστης αυτής ισχύος είναι ότι ειδικά η αεροπορική ισχύς έχει αρχίσει να υπερισχύει σταδιακά της αεροπορικής ισχύος της Τουρκίας λόγω των πρόσφατων εξοπλισμών της Ελλάδας μετά την έντονη περίοδο κρίσης του 2020 όταν η Τουρκία αρχικά ξεκίνησε την υβριδική επίθεση των παράνομων μεταναστών στον Έβρο και στην συνέχεια όλο το έτος με έρευνες υδρογονανθράκων στην ΝΑ Μεσόγειο και στο ΝΑ Αιγαίο κυρίως μεταξύ Καστελόριζου και Ρόδου. Το 2028 όταν η Ελλάδα θα αποκτήσει και τα 24 Rafale και τα 20 + 20 F35 θα έχει πλέον σαφή ανωτερότητα στον αέρα με 64 αεροσκάφη νεότερης γενιάς έναντι της Τουρκίας και αυτό φυσικά θεωρείται ως μεγάλο επιχειρησιακό πλεονέκτημα.

Σημαντικός παράγοντας ασφαλώς είναι και οι εξοπλισμοί στο Πολεμικό Ναυτικό της Ελλάδας όπου οι 3+1 φρεγάτες Belharra από το 2026 θα δώσουν σημαντική ισχύ στην Ελλάδα υπερισχύοντας και στη θάλασσα της Τουρκίας με δεδομένα τα οπλικά συστήματα μεγάλης εμβέλειας των υπόψη φρεγατών.

Επιπλέον η στρατικοποίηση – εξοπλισμός των ελληνικών νησιών του ΒΑ και ΝΑ Αιγαίου με νεότερα οπλικά συστήματα μεγαλύτερης εμβέλειας δίνουν το τακτικό πλεονέκτημα των ελληνικών ΕΔ να μπορούν να βάλουν με ευκολία στόχους πλοίων επιφανείας στη θάλασσα αλλά και σε λιμάνια - περιοχές συγκέντρωσης τουρκικών δυνάμεων και αυτός φυσικά είναι ο λόγος που έχει ενοχλήσει την Τουρκία και επιζητεί αποστρατικοποίηση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου και όχι η Συνθήκη της Λοζάνης.

Σε ότι αφορά τις δυνατότητες της Τουρκίας για εξοπλισμούς σε μαχητικά αεροσκάφη F16 και το πρόγραμμα των F35 από τις ΗΠΑ (έχει διακοπεί από το πρόγραμμα CAATSA των ΗΠΑ λόγω της αγοράς των S400 από τη Ρωσία), αναμένεται η απόφαση του Κογκρέσου των ΗΠΑ, αλλά θεωρείται δεδομένο ότι

ακόμα και εάν εγκριθεί, θα καθυστερήσει ενώ οι ελληνικές ΕΔ διαφαίνεται ότι μέχρι το 2030 θα υπερिσχύουν των αντίστοιχων ΤΕΔ.

Επιχειρησιακές Δυνατότητες της Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων με την Κυπριακή Δημοκρατία

Τα υπό παραλαβή ελληνικά οπλικά συστήματα σε αέρα και θάλασσα κυρίως δίνουν μία τεράστια μελλοντική δυναμική επιχειρησιακής αλληλεξάρτησης Ελλάδας-Κύπρου η οποία δύναται να επεκταθεί στον άξονα Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ στη ΝΑ Μεσόγειο και να αποκόψει τον τουρκικό επεκτατισμό “εν τη γενέσει”. Η Ελλάδα ως εγγυήτρια χώρα της Κυπριακής Δημοκρατίας έχει την υποχρέωση στρατηγικά, επιχειρησιακά και τακτικά ακόμα, να έχει συνέργεια και συνεργασία μέσα στα πλαίσια της αναβίωσης του νέου Αμυντικού Δόγματος Συνεργασίας Ενιαίου Χώρου Ελλάδας-Κύπρου το οποίο έχει απαξιωθεί τα τελευταία 25 χρόνια.

Δυστυχώς όμως, το στρατηγικό νέο δόγμα αναβίωσης του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Ελλάδας Κύπρου παραμένει ως όραμα για 20 χρόνια ακόμα και εάν στα νέα εξοπλιστικά προγράμματα της Ελλάδας υπάρχουν αεροσκάφη (Rafale - F35), με τεράστια αυτονομία ή νέα πλοία που μπορούν να φέρουν οπλικά συστήματα μεγάλου βεληνεκούς (Belharra) διασφαλίζοντας την επιχειρησιακή βιωσιμότητα του άξονα Ελλάδας Κύπρου αποδεικνύοντας ότι η “Κύπρος κείται κοντά”.

Επιπλέον, η μελλοντική αυτή δημιουργία επιχειρησιακής στρατιωτικής συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου τόσο στον θαλάσσιο όσο και στον εναέριο χώρο είναι επιτακτική ανάγκη προκειμένου να υπάρξουν προϋποθέσεις για μελλοντικό καθορισμό ΑΟΖ μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου. Η ναυτική βάση στη Λεμεσό και το στρατιωτικό αεροδρόμιο στην Πάφο, αποτελούν σημαντικές υποδομές για την επ’ έργω υλοποίηση της μελλοντικής συνεργασίας Ελλάδας Κύπρου.

Η Κύπρος σήμερα βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με τη γεωπολιτική, οικονομική, ενεργειακή της προοπτική στην γεωπολιτική σκακιέρα της ΝΑ Μεσογείου. Συνεπώς, εάν η ανάπτυξη αυτή της Κύπρου συνδυαστεί με αύξηση της σκληρής ισχύος της, θα αυξήσει την πίεση στην αδιάλλακτη Τουρκία για την λύση του Κυπριακού προβλήματος. Η συνεχιζόμενη κατοχή του 37% της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Τουρκία, χωρίς συνεχή πίεση, παρά μόνο τις συζητήσεις στο πλαίσιο του ΟΗΕ που διακατέχονται από παντελή άρνηση της Τουρκίας, δυστυχώς διαιωνίζει το πρόβλημα της Κύπρου και τείνει περισσότερο προς τα συμφέροντα της Τουρκίας.

Όμως η πρόσφατη απόφαση των ΗΠΑ για την πλήρη άρση του εμπάργκο πώλησης όπλων, που είχε επιβληθεί εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1987, έχει τεράστιες θετικές επιπτώσεις για την Κύπρο και έμμεσα και την Ελλάδα. Είναι σαφές ότι η αντιπαλότητα στην Ουκρανία μεταξύ Δύσης και

Ανατολής (ΗΠΑ και Ρωσίας) και η μεγάλη ενεργειακή δυνατότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας, που συμπίπτει με τα συμφέροντα των ΗΠΑ στην ενέργεια, είναι αυτά που έδωσαν στην Κύπρο τη δυνατότητα της άρσης του εμπάργκο για την πώληση αμερικανικών όπλων. Ο μονόδρομος της στρατιωτικής ενίσχυσης της Κύπρου θα τη μεταβάλει σε ένα κράτος ισχυρότερο που θα μπορεί να επιβάλει καταστάσεις ώστε να υπάρξει στο άμεσο μέλλον μία δίκαιη λύση του κυπριακού προβλήματος.

Συμπεράσματα

1. Στο συγκεκριμένο timing δίνεται στην Κυπριακή Δημοκρατία η δυνατότητα να πραγματοποιήσει την επιλογή των συμφερόντων της σε συνεργασία με την Ελλάδα. Η ισχυρή συνέργεια Ελλάδας και Κύπρου σε ό,τι αφορά τις σχέσεις τους όχι μόνο μέσα στην ΕΕ αλλά και στο διεθνές σύστημα επιβάλλει την απόκτηση και αξιοποίηση σκληρής ισχύος η οποία θα μπορέσει να πιέσει την Τουρκία για τη λύση του Κυπριακού προβλήματος.
2. Οπλικά συστήματα μελλοντικών εξοπλισμών για Ελλάδα και Κυπριακή Δημοκρατία θα μπορούσαν να αλληλοσυμπληρώνουν την κοινή επιχειρησιακή μελλοντική συνέργεια και θα έπρεπε να δρομολογηθούν από τώρα. Ο λόγος είναι ότι οι διμερείς, πολυμερείς συμμαχίες, η ΕΕ των 27 δεν είναι επαρκείς για τη λύση του Κυπριακού προβλήματος και συνεπώς η συνέργεια Ελλάδας-Κύπρου μεταξύ τους σε νέο δόγμα στρατιωτικής επιχειρησιακής σχέσης απαιτείται άμεσα για την εξυπηρέτηση των Εθνικών συμφερόντων τους και του Ελληνισμού.
3. Η Κύπρος θα πρέπει να διαλέξει εάν θα λάβει θέση στην παγκόσμια διεγκυστίνδα Ανατολής-Δύσης η οποία διαδραματίζεται στην Ουκρανία, με ταυτόχρονη απόκτηση στρατιωτικών εξοπλισμών από τις ΗΠΑ για τους οποίους ήδη ανησυχεί έντονα η Τουρκία.
4. Η έλλειψη “σκληρής ισχύος” από την Κυπριακή Δημοκρατία σε συνέργεια με την Ελλάδα, κυρίως την τελευταία 20ετία δεν έχουν βοηθήσει μέχρι στιγμής στις διαδικασίες επίλυσης του Κυπριακού προβλήματος τόσων χρόνων. Η καλοπιστία, οι αποφάσεις του ΣΑ του ΟΗΕ, οι κινήσεις καλής θέλησης που επιδεικνύει η Κυπριακή Δημοκρατία σε όλες τις συζητήσεις, αντίθετα εκλαμβάνονται ως αδυναμία με αποτέλεσμα η τουρκικές απαράδεκτες αξιώσεις να γίνονται περισσότερες με επιδίωξη την δημιουργία δύο κρατών.

**ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΑΔΙΚΟΥ ΕΠΑΝΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ Ν.Α.
ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ**

*Θεόδωρος Τσακίρης
Αναπληρωτής Καθηγητής Γεωπολιτικής και Ενεργειακής
Πολιτικής Πανεπιστημίου Λευκωσίας*

Το σόκ του μνημονίου οριοθέτησης ΑΟΖ Τουρκίας-Τρίπολης τον Νοέμβριο του 2019 και η αποκορύφωση του «επί του πεδίου» εκφραζόμενου τουρκικού ιμπεριαλισμού κατά τον Αύγουστο του 2020 αφύπνισαν την απερχόμενη ελληνική κυβέρνηση στο να αλλάξει άρδην το παράδειγμα αντιμετώπισης της τουρκικής απειλής σε πολλαπλά επίπεδα.

Η επέκταση των χωρικών μας υδάτων στο Ιόνιο, η οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών με την Ιταλία, το συνυποσχετικό προσφυγής στη Χάγη με την Αλβανία (που δυστυχώς φαίνεται να καρκινοβατεί), η μερική οριοθέτηση ΑΟΖ με την Αίγυπτο, η έναρξη σειсмоγραφικών ερευνών στο Νότιο Κρητικό Πέλαγος, το μπλοκάρισμα των τουρκικών F16 στο Αμερικανικό Κογκρέσο, η αμυντική συμφωνία πρωτίστως με τη Γαλλία (και δευτερευόντως με τις ΗΠΑ και τα ΗΑΕ) και η εμβάθυνση της Ελλαδικής συνεργασίας με τα ΗΑΕ, τη Σαουδική Αραβία και προπάντων το Ισραήλ και την Αίγυπτο, αντιπροσωπεύουν τις σημαντικότερες ενέργειες της ελλαδικής διπλωματίας που ακολούθησε για πρώτη φορά -τουλάχιστον μεταψυχροπολεμικώς- μια σαφώς ανασχετική εξωτερική πολιτική έναντι του τουρκικού αναθεωρητισμού.

Σε πολλές από τις προαναφερθείσες περιπτώσεις η διπλωματική και εξοπλιστική στρατηγική της κυβέρνησης του Κυριάκου Μητσοτάκη έδειξε - σχεδόν πρωτοφανή- συνοχή και συμπληρωματικότητα στόχων και τακτικών. Η απόκτηση των γαλλικών φρεγατών συνδέθηκε με το αμυντικό σύμφωνο ανάλογο του οποίου η Γαλλία έχει υπογράψει μόνο με τη Γερμανία και δεσμεύει το γαλλικό κράτος προς υπεράσπιση των υφιστάμενων ελλαδικών συνόρων σε περίπτωση επίθεσης. Η αναβάθμιση και πολυετής επέκταση της ελλαδοαμερικανικής συμφωνίας ξεκλείδωσε την επί της αρχής συμφωνία για την προμήθεια των F35 (με τις παραδόσεις να ξεκινάνε μετά το 2028) ενώ κλείδωσε -κυρίως χάρις στη στρατηγική μόχλευση της οργανωμένης ομογένειας τύπου HALC στις ΗΠΑ- την αναβάθμιση των τουρκικών F16 σε επίπεδο Viper (Block 70).

Η εμπάθунση των ελλαδο-ισραηλινών σχέσεων επιτέλους άνοιξε ορθάνοικτα την πόρτα στην εξαιρετικά ποιοτική εξοπλιστική αγορά των Ισραηλινών Ενόπλων Δυνάμεων το νέο κέντρο αεροπορικής εκπαίδευσης στην Καλαμάτα και τα βλήματα SPIKE NLOS αποτελούν δύο εξαιρετικά παραδείγματα αυτής της σχέσης με το δεύτερο να δημιουργεί συνθήκες άρνησης πρόσβασης περιοχής στην τουρκική στρατιά του Αιγαίου που μπορεί να στοχευθεί με φονική ακρίβεια ακόμη και εντός των τουρκικών χωρικών υδάτων που τελειώνουν στα 3 ν.μ. από τις μικρασιατικές ακτές.

Από τα συνολικά 172 εξοπλιστικά προγράμματα αξίας €14,4 δις που είχαν συμβολαιοποιηθεί έως 31/12/2022 η απόκτηση των ψηφιακών φρεγατών Belharra (FDI) στην ελληνική τους έκδοση κάνει πολύ περισσότερα από την ένταξη των RafaleF3-R (RF3-R) στην Ελληνική Πολεμική Αεροπορία (ΠΑ) για να ανατρέψει δυναμικά την ελληνοτουρκική ισορροπία δυνάμεων υπέρ της Ελλάδας για πρώτη φορά εδώ και πολλές γενιές . Η απόκτηση 3 + 1 FDI (το θέμα της επιλογής 4^{ης} φρεγάτας θα αποφασισθεί μέσα στο καλοκαίρι) σε συνδυασμό με την επερχόμενη συμφωνία 1,7-1,8 δις ΕΥΡΩ για 3+1 «ελαφριές» φρεγάτες ή βαριές κορβέτες (κορβεττοφρεγάτες) τύπου Gowind ή Doha δεν δίνουν απλά τις νέα πλοία επιφανείας στο Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό. Δημιουργούν ένα νέο ψηφιακό και δικτυοκεντρικό ΠΝ που μπορεί με αυτοπεποίθηση να βγει από το «καβούκι» του Αιγαίου στην Ανατολική Μεσόγειο.

Δημιουργεί τον πυρήνα, χάρις στον πυραυλικό, αντιαεροπορικό/αντιβαλλιστικό και ανθυποβρυχιακό εξοπλισμό που θα φέρει, ένα ελληνικό blue-water navy με επιχειρησιακές δυνατότητες ανοικτής θάλασσας σε ολόκληρη τη Μεσόγειο και πέραν από αυτή υπό την προϋπόθεση ότι το πρόγραμμα αυτό θα καταλήξει όχι σε 6-7 αλλά σε τουλάχιστον 12 μεγάλα πλοία επιφανείας (Belharra + Κορβέτες) έως το 2030.

Καμία άλλη χώρα της Ανατολικής Μεσογείου, όχι μόνο η Τουρκία, με την εξαίρεση των πυρηνικών υποβρυχίων του Ισραήλ, δεν θα διαθέτει έως το 2025/2026 τέτοια δύναμη πυρός ικανή να εντοπίσει στόχους στα 250χλμ και να καταρρίψει 32 από αυτούς στα 120 χλμ με βλήματα ASTER15/30 ενώ είναι παράλληλα οπλισμένη με 8 βλήματα Exocet τρίτης γενιάς.

Ακόμη και οι εν δυνάμει αναβαθμισμένοι ελληνικοί Exocet (MM Block 40) στη νέα έκδοση εμβέλειας 180+χλμ με κατευθυνόμενα βλήματα ακριβείας ήταν γεωγραφικά στατικοί στη Λήμνο, τη Σκύρο και σε άλλα νησιά του Αιγαίου. Οι 7 πυραυλάκατοι SuperVita τύπου Ρουσέν, εκ των οποίων οι 2 τελευταίες κατέστησαν επιχειρησιακές μέσα στην τελευταία τριετία, και οι οποίες επίσης φέρουν MMBlock 40, δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν εκτός του Αιγαϊακού θεάτρου επιχειρήσεων. Ολόκληρος ο ελληνικός στόχος για να λειτουργήσει αποτελεσματικά χρειαζόνταν αντι-αεροπορική/αντι-βαλλιστική άμυνα περιοχής δηλαδή αεροπορική κάλυψη που ιδίως πριν τα Rafale πολύ δύσκολα θα μπορούσε να επεκταθεί πέρα του Καστελόριζου.

Πλέον όλες αυτές οι δυνατότητες μαζί με τις ανθυποβρυχιακές τορπίλες RAM 21 και τα δύο Sonar των FDI (με τις 3+1 κορβέτες να έχουν ανάλογες δυνατότητες αεράμυνας, κρούσης και ανθυποβρυχιακού πολέμου) πηγαίνουν όπου θέλουν και όπου χρειάζεται οπουδήποτε στην Ανατολική Μεσόγειο.

Το ελληνικό ΠΝ σε στρατηγικό επίπεδο κάνει άλμα στον 21ο αιώνα και μαζί με τις νέες τορπίλες και το ενδεχόμενο αγοράς δύο νέων υποβρυχίων U214 ώστε να εξουδετερωθεί το επιδιωκόμενο τουρκικό πλεονέκτημα των 6 τουρκικών U214 έως το 2030 εξισορροπεί αριθμητικά και υπέρ-ανατρέπει ποιοτικά τα μέσα που η Τουρκία έχτισε επί 15ετίας για να επιβάλει τη νέο-ιμπεριαλιστική «Γαλάζια Πατρίδα».

Παράλληλα με τα προγράμματα φρεγατών και κορβετών η επαναλειτουργία μετά το 2020 και των τριών ναυπηγείων της Ελλάδας (Ερμούπολη, Ελευσίνα, Σκαραμαγκάς) ανοίγει νέες δυνατότητες ναυπηγικής αυτονομίας για το ΠΝ που θα μπορεί να κατασκευάσει, αν όχι τις δικές του φρεγάτες, τον δικό του τύπο ευρω-κορβέτας περί τα τέλη της τρέχουσας δεκαετίας.

Από στρατηγικής άποψης εάν ο στόλος του 2026/27 θα ήταν διαθέσιμος το 2020 η Τουρκία δεν θα είχε τολμήσει να κάνει ό,τι έκανε στην ακαθόριστη ΑΟΖ/υφαλοκρηπίδα μας η οποία δεν θα είχε κανένα λόγο να παραμένει ακαθόριστη όπως δυστυχώς παραμένει σήμερα. Η Ελλάδα δεν αποτελεί αναθεωρητική δύναμη αλλά δεν μπορεί παρά πλέον να διεκδικήσει όσα της επιτρέπει το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας και σίγουρα έχει υποχρέωση να αξιοποιήσει, υπερασπισθεί και να ολοκληρώσει την οριοθέτηση των ΑΟΖ της με Αίγυπτο, Κύπρο και Λιβύη.

Το νέο ψηφιακό ΠΝ σε συνδυασμό με τις εκτενείς επιχειρησιακές ικανότητες των RF3-R δίνουν στην Ελλάδα τα μέσα υλοποίησης της εκτεταμένης αποτροπής που προβλέπονταν για το δόγμα του EAX χωρίς την ανάγκη μόνιμων αεροναυτικών βάσεων στο νησί υπό την προϋπόθεση ότι και η Κύπρος θα αναβαθμίσει το δικό της αποτρεπτικό δυναμικό με επιπρόσθετες συστοιχίες Exocet 3, ένα στρατηγικό σύστημα αεράμυνας, πυραύλους τύπου SPIKENOLS που θα μπορούν να δημιουργήσουν συνθήκες μη-πρόσβασης σε όλη τη Μεγαλόνησο στο τουρκικό Π.Ν. αλλά και -επιτέλους- την απόκτηση ενός πρωτόλειου πυρήνα Πολεμικού Ναυτικού σε επίπεδο -αν μη τι άλλο- πυραυλακάτων και ταχέων περιπολικών ανοικτής θαλάσσης που θα μπορούσαν να φέρουν τη ναυτική εκδοχή των SPIKE NOLS.

Η γαλλική επιλογή (ιδίως εάν τελικά επιλεγούν οι Gowid) συνεπάγεται ότι το ΠΝ αποκτά μέσα που το τουρκικό ΠΝ δεν δύναται να αποκτήσει (όπως γινόταν με τα F16 επί σχεδόν 40 έτη) και δεν μπορεί να αναπτύξει αυτόνομα σε ίδιο ποιοτικό επίπεδο και σε ίδιο χρονικό διάστημα. Καμία τουρκική φρεγάτα ή κορβέτα δεν διαθέτει δυνατότητα αεράμυνας περιοχής και σίγουρα θα τη χρειαστεί όσο περισσότερο ανοίγει η ψαλίδα υπέρ της Ελλάδας. Προφανώς και ανάλογες εξοπλιστικές επιλογές θα ήταν διαθέσιμες για την Τουρκία από τις

ΗΠΑ αλλά ακόμη και να μην υπήρχε το embargo του Δεκεμβρίου 2020 η γεωπολιτική τροχιά των αμερικανοτουρκικών σχέσεων μετά το 2010 καθιστά μια τέτοια προοπτική σχεδόν απίθανη.

Η μόνη διαθέσιμη επιλογή εξισορρόπησης του νέου ελληνικού ΠΝ από τουρκικής πλευράς θα είναι η ανάπτυξη τακτικών επίθεσης σμήνους μέσω UAV/USV και κυρίως μια περαιτέρω εμβάθυνση της ρωσο-τουρκικής εξοπλιστικής συνεργασίας που το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να ανοίξει έναν νέο γύρο αντιπαράθεσης με τις ΗΠΑ και νέες από μέρους τους κυρώσεις. Η Ελλάδα μπορεί να απαντήσει στο μέτωπο των υποβρύχιων drones και εδώ θα μπορούσε να υπάρξει πεδίο δόξης λαμπρό για την αμυντική βιομηχανία των δύο χωρών τόσο διμερώς όσο και εντός της ευρωπαϊκής αμυντικής «κοσμογονίας».

Η Ευρώπη δεν μπορεί να μοιράζει εκατομμύρια σε κοινοπρακτικά προγράμματα ανάπτυξης αμυντικού υλικού και στην ανάπτυξη ευρωπαϊκών στρατιωτικών υποδομών μέσω του αμυντικού βραχίονα του Connect Europe Facility και η Λευκωσία να εξακολουθεί να κρατάει ομπρέλα. Το ίδιο ισχύει σε μικρότερο βαθμό και με την Αθήνα και την αδήριτη ανάγκη συγκρότησης ενός Υφυπουργείου Αμυντικής Βιομηχανίας στο επόμενο κυβερνητικό σχήμα υπό τον Κυριάκο Μητσοτάκη που θα συντονίσει και θα επισπεύσει την εθνική αναγκαιότητα επένδυσης στην (μεσοπρόθεσμη) ελλαδική αμυντική αυτάρκεια.

Η κυβέρνηση Χριστοδουλίδη είχε υποσχεθεί μια γενναία και απολύτως απαραίτητη αύξηση του αμυντικού προϋπολογισμού της Κύπρου στον τομέα των εξοπλισμών. Τώρα που ξεκαθαρίζει και το εκλογικό τοπίο στην Αθήνα πρέπει να περάσουμε στην πράξη...

Η ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΑΜΥΝΤΙΚΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΜΥΝΑ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΚΔ

*Δημήτριος Αμαξάρης
Σχης (ΤΘ)*

Η ένταξη της ΚΔ στην ΕΕ το 2004, η ενίσχυση της στρατιωτικής παρουσίας της Τουρκίας στην Κύπρο και την Ανατολική Μεσόγειο ευρύτερα, στο πλαίσιο της δομημένης αναθεωρητικής της πολιτικής να καταστεί ισχυρή περιφερειακή δύναμη στην περιοχή των Βαλκανίων, της Ανατολικής Μεσογείου και της Κεντρικής Ασίας, οι γεωπολιτικές αναταράξεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και η ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στις ΑΟΖ Κύπρου, Ισραήλ και Αιγύπτου, δημιούργησαν ένα νέο πλέγμα συμβατικών και ασύμμετρων απειλών ασφαλείας, το οποίο αναπόφευκτα επηρεάζει την άμυνα και ασφάλεια της ΚΔ. Η Κύπρος, ευρισκόμενη σε κύρια στρατηγική θέση στο επίκεντρο των ανταγωνισμών Μεγάλων Δυνάμεων και υπό την άμεση τουρκική στρατιωτική απειλή, έχει ως ένα εκ των κύριων αξόνων της εξωτερικής της πολιτικής, να καταστεί υπό την ιδιότητά της ως Κράτος Μέλος (ΚΜ) της ΕΕ, βασικός πυλώνας σταθερότητας και ασφάλειας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Πέραν τούτου, το υπό αναφορά σύνθετο πλέγμα προκλήσεων και απειλών ασφαλείας, απόκτησε ακόμη μεγαλύτερες διαστάσεις και πολυπλοκότητα, επηρεαζόμενο από τη ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας, την επίδραση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, τις απειλές κυβερνοασφάλειας, τη δράση του οργανωμένου εγκλήματος, την απειλή της τρομοκρατίας, τις απρόβλεπτες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, τον ανταγωνισμό Δύσης – Ανατολής (ΗΠΑ – Κίνα, «Δύση» - NATO - Ρωσία με αποκορύφωμα τον πόλεμο στην Ουκρανία), τις μεγάλες ροές μεταναστών από Ασία – Αφρική προς την Ευρώπη και την απειλή μίας νέας πανδημίας.

Υπό το φως των ανωτέρω και τις κατευθύνσεις της πολιτικής ηγεσίας του κράτους, η Αμυντική Πολιτική της ΚΔ, όπως αυτή υλοποιείται μέσω της Αμυντικής Διπλωματίας, της αναδιοργάνωσης της ΕΦ και των εξοπλιστικών προγραμμάτων της ΕΦ, αποσκοπεί στα ακόλουθα: (1) Στη διατήρηση της ειρήνης στο νησί με το να καταστεί η ΕΦ μία ισχυρή δύναμη αποτροπής· (2) στην προστασία της εδαφικής ακεραιότητας, ανεξαρτησίας και κυριαρχίας της ΚΔ, έναντι οποιασδήποτε στρατιωτικής επίθεσης και απειλής· (3) στην ενεργό συμμετοχή της ΕΦ στην Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφαλείας (ΚΠΑΑ) της ΕΕ

προς εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων της ΚΔ, τον εκσυγχρονισμό της ΕΦ και την εκπλήρωση των υποχρεώσεών της, ως ΚΜ της ΕΕ και (4) στην ενίσχυση του κύριου άξονα εξωτερικής πολιτικής της ΚΔ που αποσκοπεί στην προώθηση της διεθνούς ειρήνης, ασφάλειας και σταθερότητας έναντι των σύγχρονων απειλών, όπως αυτός συνάδει με την «Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας», η οποία υιοθετήθηκε το 2016.

Η Αμυντική Διπλωματία της ΚΔ, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, ασκείται σήμερα, σε πολιτικό στρατηγικό επίπεδο από το Υπουργείο Άμυνας της ΚΔ, το οποίο δίδει τις πολιτικές κατευθύνσεις και σε στρατιωτικό στρατηγικό, επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο, υλοποιείται από το ΓΕΕΦ. Το ΥΠΑΜ με προσωπικό της ΕΦ, συμμετέχει σε θεσμικά όργανα, αποστολές και άλλες δράσεις, της ΕΕ, του ΟΗΕ και του ΟΑΣΕ. Παράλληλα, σημαντικό θεσμικό όργανο υπό το ΥΠΑΜ, το οποίο συνδράμει ουσιαστικά με τα Μέσα, υποδομές και προσωπικό που διαθέτει, στη συνεργασία με άλλα κράτη και διεθνείς οργανισμούς, είναι το Κέντρο Συντονισμού Έρευνας και Διάσωσης (ΚΣΕΔ), το οποίο, πρόσφατα διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην εκκένωση αμάχων από το Σουδάν με την εφαρμογή του Εθνικού Σχεδίου «ΕΣΤΙΑ».

Σε επίπεδο συμμετοχής στην ΚΠΑΑ, η ΕΦ συνδράμει με έναν Λόχο Γενικών Μεταφορών, ο οποίος μπορεί να διατεθεί σε περίπτωση κρίσης, διάθεση κρίσιμων υποδομών και στρατιωτικών εγκαταστάσεων, μέσα επιτήρησης και διάσωσης, χώρους εκπαίδευσης και άλλες διευκολύνσεις. Μόνο την περίοδο Ιανουαρίου – Δεκεμβρίου 2022, στάθμευσαν στα Κυπριακά λιμάνια 110 πολεμικά σκάφη ξένων κρατών και δόθηκαν ή υποβλήθηκαν αιτήσεις για 1572 διπλωματικές άδειες προσγείωσης πολεμικών αεροσκαφών στα Κυπριακά αεροδρόμια. Η ΕΦ συμμετέχει επίσης στο συγκρότημα μάχης «HELBRONC» με μία Διμοιρία Στρατονομίας, μία Διμοιρία Μεταφορών και δέκα Αξιωματικούς, ενώ αριθμός στελεχών της ΕΦ, κατέχουν θέσεις στο Στρατιωτικό Επιτελείο ΕΕ (EUMS), τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Άμυνας (EOA) και το Ευρωπαϊκό Κολλέγιο Άμυνας και Ασφάλειας (ESDC).

Άλλη σημαντική εξέλιξη ως προς τον εκσυγχρονισμό της ΕΦ, την απόκτηση τεχνογνωσίας και την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα στην Κύπρο στους τομείς της έρευνας και της καινοτομίας, αποτελεί η συμμετοχή της Κύπρου σε εννέα συνολικά προγράμματα της PESCO. Η πρωτοβουλία αυτή, στην οποία έχουν ενταχθεί 25 ΚΜ/ΕΕ, εγκαθιδρύθηκε με απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 11 Δεκεμβρίου 2017 και παρέχει το απαραίτητο νομικό πλαίσιο στα συμμετέχοντα κράτη για την από κοινού επένδυση, σχεδίαση και εκτέλεση κοινών προγραμμάτων ανάπτυξης στρατιωτικών δυνατοτήτων προς ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Βιομηχανίας και της διαλειτουργικότητας μεταξύ των Ενόπλων Δυνάμεων των ΚΜ της ΕΕ, του NATO και άλλων στρατηγικών εταιρών.

Επιπλέον, ένας Αξιωματικός συμμετέχει από το 2015 στη ναυτική επιχείρηση ΕΕ, EUNAVFOR MED IRINI (Λιβύη), ένας Αξιωματικός στη ναυτική επιχείρηση EUNAVFOR MED ATALANTA (Σομαλία) από το 2009 και ένας Αξιωματικός με ένα Μόνιμο Υπαξιωματικό ευρίσκονται στο Αρχηγείο της UNIFIL στο Λίβανο. Ταυτόχρονα, ναυτικά και αεροπορικά μέσα της UNIFIL τυγχάνουν διευκολύνσεων στον λιμένα Λεμεσού και στο αεροδρόμιο Πάφου. Παρόλα αυτά, το σημαντικότερο βήμα στον τομέα της Αμυντικής Διπλωματίας και της Αμυντικής Πολιτικής της ΚΔ, με σημαντικά στρατιωτικά και πολιτικά οφέλη, έχει πραγματοποιηθεί εντός του πλαισίου των διμερών και τριμερών σχέσεων που η ΚΔ έχει αναπτύξει με γειτονικές χώρες (Ελλάδα, Ισραήλ, Αίγυπτος, Λίβανος, Ιορδανία), τις ΗΠΑ, την Ιταλία, το ΗΒ και τη Γαλλία και έχουν οδηγήσει στη διαπίστευση Ακολουθών Άμυνας της ΚΔ σε πολλές χώρες.

Οι εν λόγω στρατηγικές σχέσεις, για τις οποίες γίνεται προσπάθεια επέκτασης τους με άλλες χώρες, μετουσιώνονται σε απτές δράσεις και ενέργειες, μέσω της υπογραφής των προγραμμάτων στρατιωτικής συνεργασίας, που συμπεριλαμβάνουν κοινές πολυεθνικές ασκήσεις σε ξηρά, θάλασσα και αέρα στην Κύπρο και τρίτες χώρες, συνεκπαιδεύσεις στρατιωτικών τμημάτων, ανταλλαγή τεχνογνωσίας και στρατιωτικών πληροφοριών, φοίτηση στελεχών της ΕΦ σε στρατιωτικές ακαδημίες του εξωτερικού, ανταλλαγή επισκέψεων και πολλές άλλες δράσεις. Αποκορύφωμα των όλων προσπαθειών, αποτελούν, η υπογραφή του 1^{ου} προγράμματος διμερούς στρατιωτικής συνεργασίας με τις ΗΠΑ (29.12.2022) για το έτος 2023, η άρση του εμπάργκο πώλησης όπλων κατά της Κύπρου, η υπογραφή συμφωνίας ανταλλαγής υπηρεσιών Διοικητικής Μέριμνας (ACSA – Acquisition and Cross – Serving Agreement. 19.09.2022) και η υπογραφή της «επιστολής προθέσεων», μεταξύ της ΕΦ και της Εθνικής Φρουράς της Πολιτείας της «Νέας Υερσέης» για τη συμμετοχή της ΕΦ στο «State Partnership Program», με το οποίο επιδιώκεται η αναβάθμιση της ΕΦ σε όλους τους τομείς εκπαίδευσης και οργάνωσης.

Εν κατακλείδι, η Αμυντική Διπλωματία της ΚΔ και οι διεθνείς στρατιωτικές συνεργασίες που η ΕΦ αναπτύσσει, σύμφωνα με την Εξωτερική Πολιτική της ΚΔ, αποτελούν ουσιώδη παράγοντα ενίσχυσης της Ασφάλειας και Άμυνας της χώρας και αναβαθμίζουν τον ρόλο της ΕΦ, ως δύναμης αποτροπής.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

*Γεώργιος Μπίσης
Διδάκτορας Διεθνών Σχέσεων και Ευρωπαϊκών Σπουδών*

Το ισοζύγιο στρατιωτικής ισχύος, όταν αποτυπώνεται σε διάφορες δημοσιεύσεις (περιοδικά, εφημερίδες),¹ ή σε θεσμικές προσπάθειες αποτύπωσης της στρατιωτικής ισχύος μίας εθνοκρατικής οντότητας,² έχει συνήθως τα εξής χαρακτηριστικά: α. Υπάρχουν συγκεκριμένοι δείκτες μέτρησης της στρατιωτικής ισχύος και ενίοτε περιλαμβάνονται και δείκτες που αφορούν την οικονομική ισχύ, β. Για κάθε κράτος πραγματοποιείται ανάλυση συγκεκριμένων δεικτών, γ. Βάση της μέτρησης των δεικτών πηγάζει ένα νούμερο σύμφωνα με το οποίο γίνεται η ιεράρχηση των κρατών από το πιο ισχυρό έως το λιγότερο ισχυρό, δ. Προσφέρεται η δυνατότητα σύγκρισης της ισχύος μεταξύ των δύο κρατών. Το βασικό ερώτημα που προκύπτει είναι πώς αυτό ερμηνεύεται και τι ακριβώς μας δείχνει; Συνήθως η διαδικασία αυτή έχει περισσότερο περιγραφικό παρά ερμηνευτικό χαρακτήρα. Για παράδειγμα ο Marshal αναφέρει ότι η έκδοση “Military Balance” του Ινστιτούτου Στρατηγικών Σπουδών αποτελεί μία γενική περιγραφή των δυνάμεων, αφήνοντας στον αναγνώστη το περιθώριο κρίσης για το ισοζύγιο των δυνάμεων μεταξύ των δύο κρατών.³ Μία από τις πιο απλουστευτικές αναγνώσεις θα ήταν ότι το κράτος με το μεγαλύτερο βαθμό ισχύος διαθέτει τη μεγαλύτερη στρατιωτική δυνατότητα, και λόγω αυτού σε μία ενδεχόμενη σύγκρουση συμφερόντων σε οποιοδήποτε θέμα εναντίον άλλου κράτους με μικρότερη στρατιωτική ισχύ, μπορεί να επικρατήσει ακολουθώντας την Θουκυδίδεια λογική ότι «ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμη του και ο αδύνατος υποχωρεί όσο του το επιβάλλει η αδυναμία του».⁴ Όμως αυτές οι απλουστεύσεις αδυνατούν πολλές φορές να ερμηνεύσουν την πραγματικότητα καθώς ο ισχυρός δεν είναι αυτός που διαθέτει γενικά τους

¹ Ενδεικτικά αναφέρονται το “Global Firepower” στο <https://www.globalfirepower.com>, “The Military Balance” στο <https://www.iiss.org/publications/the-military-balance>; Aristos Aristotelous, “The Military Balance Between Greece and Turkey”, Eastern Mediterranean Policy Note, Vol.1, No.66, (September, 2021).

² James Jay Carafano, “Measuring Military Power”, Strategic Studies Quarterly, Vol.8, No.3, (Fall,2014), p. 11-18.

³ Andy Marshall, “Problems of Estimating Military Power”, RAND Corporation, (1966), p. 7.

⁴ Θουκυδίδης, *Η ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, Θουκυδίδου Ιστορία Ε΄ (89-91).

περισσότερους συντελεστές ισχύος αλλά αυτός που διαθέτει τους καταλληλότερους συντελεστές ισχύος στη συγκεκριμένη περίπτωση. Όπως αναφέρει ο Κοντός το 2011 παρόλο που η Τουρκία υπερτερούσε σε φορτία σκληρής ισχύος δεν κατάφερε να αποτρέψει την Κυπριακή Δημοκρατία (ΚΔ) από την έναρξη των εργασιών έρευνας/εξόρυξης φυσικού αερίου στο οικόπεδο 12, κυρίως διότι η ΚΔ διέθετε τους καταλληλότερους και επομένους τους αποτελεσματικότερους συντελεστές ισχύος.⁵ Επίσης παρόλο που η Ρωσία διαθέτει σημαντικό προβάδισμα έναντι της Ουκρανίας με βάση συγκεκριμένους δείκτες μέτρησης,⁶ παρατηρείται ότι αυτή η μεγάλη διαφορά σε δείκτες σκληρής ισχύος δεν μετατρέπεται απαραίτητα σε ανάλογα αποτελέσματα επί του πεδίου. Προφανώς αυτή η διαδικασία προσκρούει εκτός από πρακτικούς και σε θεωρητικούς σκοπέλους που αφορούν κυρίως τον ορισμό κατάλληλης μεθόδου για την ποσοτικοποίηση και τη μέτρηση της ισχύος, διαδικασία η οποία σύμφωνα με τον Boulding καθίσταται ιδιαίτερος δύσκολη εξαιτίας της πολυδιάστατης φύσης της ισχύος.⁷ Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται από την αδυναμία εύρεσης ενός τρόπου μέτρησης της ισχύος κοινής αποδοχής, παρά τις διαχρονικές προσπάθειες μελετητών όπως αυτές των Morgenthau,⁸ Claude,⁹ Deutsch,¹⁰ Cline,¹¹ Waltz,¹² Tellis, Bially, Lane, McPherson,

⁵ Μιχάλης Κοντός, «Η Μίνι Κρίση του Σεπτεμβρίου 2011. Συγκριτική αποτίμηση των συντελεστών ισχύος της Τουρκίας και της Κυπριακής Δημοκρατίας», Εθνική Φρουρά και Ιστορία, Τεύχος 31^ο, (Ιαν-Ιουν, 2013).

⁶ Global Firepower.com,

<https://www.globalfirepower.com/global-ranks-previous.php>,

⁷ Kenneth Boulding, *Three Faces of Power*, (London, Sage, 1989), p. 20.

⁸ Συντελεστές Ισχύος (Γεωγραφία, οι φυσικοί πόροι, η βιομηχανική ικανότητα, η στρατιωτική ετοιμότητα(τεχνολογία, ηγεσία, ποσότητα και ποιότητα των ενόπλων δυνάμεων), ο πληθυσμός, ο εθνικός χαρακτήρας, το εθνικό φρόνημα, η ποιότητα της διπλωματίας και της κυβέρνησης) στο Hans Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 5^η έκδοση, (New York, Knopf, 1978), p. 117-155.

⁹ Inis Claude, *Power and International Relations*, (New York, Random House, 1962).

¹⁰ Karl Deutsch, *The Analysis of International Relations*, (Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1968).

¹¹ Ισχύς=(Πληθυσμός+Εδαφική Έκταση+Οικονομική Ισχύς+Στρατιωτική Ισχύς)Χ (Στρατηγική+Βούληση) στο Ray Cline, *World Power Assessment: A Calculus of Strategic Drift*, (Boulder, Westview, 1977).

¹² Εθνική Ισχύς για διαβάθμιση των κρατών (πληθυσμός, η έκταση εδάφους, οι κατοχή πλουτοπαραγωγικών πηγών, η οικονομική και η στρατιωτική δυνατότητα, η πολιτική σταθερότητα και ικανότητα) στο Kenneth Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, (Αθήνα, Ποιότητα, 1979), σ. 278, 279.

Solinger,¹³ Mearsheimer,¹⁴ και Davutoglu.¹⁵ Όπως αναφέρει ο Baldwin τρία είναι τα κυριότερα «σφάλματα» στην προσπάθεια για να μετρηθεί η ισχύς. Πρώτον η έλλειψη σαφούς προσδιορισμού της έννοιας της ισχύος, δεύτερον η μονοδιάστατη προσέγγιση μίας έννοιας, παραλείποντας τις υπόλοιπες διαστάσεις της ισχύος και τρίτον η ταύτιση της ισχύος με τις πηγές ισχύος, καθώς η μετατροπή των πηγών ισχύος σε πραγματική ισχύ αποτελεί μία ξεχωριστή διαδικασία.¹⁶ Επομένως για την εγκυρότερη εκτίμηση του ισοζυγίου ισχύος θα ήταν χρήσιμο να ληφθούν υπόψη ορισμένοι παράμετροι, μερικοί εξ'αυτών αναλύονται παρακάτω.

Η πρώτη παράμετρος της διαδικασίας εκτίμησης του ισοζυγίου ισχύος είναι ο σκοπός για τον οποίο χρειαζόμαστε αυτή την εκτίμηση. Πιθανοί σκοποί αποτελούν η απλή εκτίμηση των δυνατοτήτων για παρούσα/μελλοντική χρήση για ένα συγκεκριμένο θέμα/γενικά, ο προγραμματισμός εξοπλιστικών προγραμμάτων, η ανάλυση ενός συμβάντος στο παρελθόν ώστε να παρατηρηθεί ποιες ήταν οι στοχεύσεις του κράτους, ποιο ήταν το ισοζύγιο ισχύος, πώς το κράτος χρησιμοποίησε την ισχύ του και τι τελικά πέτυχε. Είναι σημαντικό ο σκοπός να δηλώνεται εξαρχής καθώς θα επηρεάσει τον τρόπο προσδιορισμού της ισχύος και την επιλογή των πηγών ισχύος. Ένας κατάλογος δεικτών ισχύος μπορεί να είναι κατάλληλος ώστε να εξαχθεί ένα συμπέρασμα για έναν σκοπό αλλά ταυτόχρονα να μην είναι κατάλληλος για άλλους σκοπούς.¹⁷

Μία δεύτερη παράμετρος, εφόσον είναι γνωστός ο σκοπός αποτελεί ο ορισμός της ισχύος. Η ισχύς είναι μία πολυδιάστατη έννοια και μπορεί να οριστεί με διάφορους τρόπους, μεταξύ άλλων με όρους πηγών ισχύος ή με όρους

¹³ Πηγές Ισχύος (τεχνολογία, ανθρώπινο δυναμικό, οικονομία, επιχειρηματικότητα, φυσικοί πόροι), Εθνική Επίδοση (εξωτερικοί περιορισμοί, υποδομές, ιδεολογία) και η επίδραση αυτών στην Στρατιωτική Δυνατότητα (στρατηγικές πηγές ισχύος, δυνατότητα μετατροπής των πηγών σε ισχύ=μαχητική ικανότητα) στο Ashley Tellis, Janice Bially, Christopher Layne, Melissa McPherson, and Jerry Solinger, *Measuring National Power in the Postindustrial Age: Analyst's Handbook* (Santa Monica, RAND, 2000), σ. 45.

¹⁴ Ισοζύγιο Στρατιωτικής Ισχύος (μέγεθος και ποιότητα των αντίπαλων στρατών, όπως ο αριθμός και η ποιότητα των στρατιωτών, ο αριθμός και η ποιότητα των όπλων και ο βαθμός οργάνωσης όπλων και στρατιωτών για πόλεμο+ δείκτες που αφορούν αεροπορικές δυνάμεις όπως, ο αριθμός και η ποιότητα των αεροσκαφών, η ικανότητα των πιλότων, η δύναμη των συστημάτων αεράμυνας εδάφους, η ικανότητα αναγνώρισης και η ύπαρξη συστημάτων διαχείρισης μάχης + η ικανότητα των στρατών προβολής ισχύος δια μέσω υδάτινων εκτάσεων, με την εξέταση της ικανότητας του ναυτικού να μεταφέρει δια θαλάσσης δυνάμεις στην ξηρά» στο John Mearsheimer, *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, (Αθήνα, Ποιότητα, 2006) σ. 140, 142, 284, 286, 287.

¹⁵ Ισχύς=((Ιστορία+Γεωγραφία+Πληθυσμός+Πολιτισμός)+(Οικονομική+Στρατιωτική+Τεχνολογική Ικανότητα)) X (Στρατηγική Νοοτροπία X Στρατηγικός Σχεδιασμός X Πολιτική Βούληση) στο Ahmet Davutoglu, *Το Στρατηγικό Βάθος: Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*, (Αθήνα, Ποιότητα, 2010), σ. 48.

¹⁶ David Baldwin, *Power and International Relations: A Conceptual Approach*, (Princeton, Oxford, Princeton University Press, 2016), p. 75-77.

¹⁷ David Baldwin, *Power and International Relations: A Conceptual Approach*, (Princeton, Oxford, Princeton University Press, 2016), p. 78.

αποτελεσμάτων.¹⁸ Ο ορισμός της ισχύος με όρους αποτελεσμάτων χρησιμοποιείται κυρίως για ανάλυση γεγονότων που ήδη έχουν συμβεί, αναγνωρίζει ποιος κέρδισε και τι κέρδισε σε ένα συγκεκριμένο θέμα, μπορεί να εξηγήσει το αποτέλεσμα υπέρ του λιγότερου ισχυρού στις ασύμμετρες συγκρούσεις, συμπεριλαμβάνει στην ανάλυσή του και άυλους συντελεστές ισχύος και δεν ενδείκνυται για μία γενική προσέγγιση του ισοζυγίου ισχύος. Αντίθετα η προσέγγιση της ισχύος με όρους πηγών ισχύος ενδείκνυται για περιπτώσεις που θέλουμε να βγάλουμε ένα γενικό συμπέρασμα για το ισοζύγιο ισχύος στο παρόν και για να εκτιμηθεί το πως αυτό θα εξελιχθεί στο μέλλον.¹⁹

Τρίτη παράμετρο αποτελεί η επιλογή σε γενικό επίπεδο των διαστάσεων της ισχύος που θα ληφθούν υπόψη. Μπορεί παραδοσιακά, ιδίως για τη ρεαλιστική σχολή σκέψης, η στρατιωτική ισχύς να κατέχει την πρωτοκαθεδρία μεταξύ των μορφών ισχύος,²⁰ όμως στη σύγχρονη εποχή παρατηρείται μία αλλαγή της φύσης της ισχύος, κατά την οποία τόσο η οικονομική όσο και η ήπια ισχύς αποκτούν ιδιαίτερη σημασία.²¹ Αυτό δεν σημαίνει ότι η στρατιωτική ισχύς έχει χάσει τη σημασία της. Όπως επισημαίνει ο Nye «η στρατιωτική ισχύς μπορεί να μην έχει την ίδια θέση που είχε τον 19^ο και 20^ο αιώνα, αλλά παραμένει ένα πολύ σημαντικό συστατικό της παγκόσμιας πολιτικής».²²

Τέταρτη παράμετρο αποτελεί η επιλογή των συγκεκριμένων πηγών ισχύος και δεικτών που πρόκειται να συμπεριληφθούν στον κατάλογο προσδιορισμού του ισοζυγίου ισχύος. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι πηγές ισχύος από μόνες τους δεν αποτελούν ισχύ και ότι κάθε πηγή ισχύος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για εξυπηρέτηση των σκοπών οποιασδήποτε διάστασης της ισχύος. Για παράδειγμα δεν υφίστανται αποκλειστικά πηγές ήπιας ισχύος καθώς οποιαδήποτε πηγή ισχύος συμπεριλαμβανομένου και των ενόπλων δυνάμεων μπορούν να παράγουν ήπια ισχύ.²³ Στην ίδια γραμμή επιχειρήματος η ήπια ισχύς μπορεί να παράγει στρατιωτικά αποτελέσματα ακόμη και στο πεδίο της αποτροπής. Ο Nye αναφέρει σχετικά ότι «συχνά σκεφτόμαστε τη μέθοδο της

¹⁸ Γεώργιος Μπίσης, «Αξιολόγηση Στρατηγικών Επιλογών Ελλάδας και Τουρκίας στο Κυπριακό Ζήτημα και ο ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων. Μία ρεαλιστική προσέγγιση», Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Διδακτορική Διατριβή 2021; Επίσης ενδεικτικά για την πρώτη κατηγορία βλ. Tellis, Ashley J, Janice Bially, Christopher Layne and Melissa McPherson, *Measuring National Power in the Postindustrial Age*, (Santa Monica, Rand, 2000) για τη δεύτερη κατηγορία βλ. Robert Dahl, "The Concept of Power", *Behavioral Science* (July), σ. 201-15 και Robert Dahl, *Who Governs?*, (New Haven, Yale University Press, 1961).

¹⁹ Michael Beckley, "The Power of Nations: Measuring What Matters", *International Security*, Vol.43, No.2, (Fall, 2018), p. 11-14. Επομένως θα πρέπει να σημειωθεί ότι για εκτιμήσεις που αφορούν το παρόν και το μέλλον ο ορισμός της ισχύος βάση των πηγών ισχύος θεωρείται πιο χρήσιμος.

²⁰ Harold and Margaret Sprout, *Foundations of International Politics*, (New York, Van Nostrand, 1962), p. 137.

²¹ "The Changing Role of Military Power" in Joseph Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, (New York, Public Affairs, 2004); Joseph Nye, "The Changing Nature of World Power", *Political Science Quarterly*, Vol.105, No.2, (Summer, 1990), pp. 177-192.

²² Joseph Nye, *The Future of Power*, p. 50.

²³ George Bitsis, "The Soft Side of Military Power", *Herald*, (January-June/2022), p. 16-20.

αποτροπής με στρατιωτικούς όρους, όπως τα αντίποινα, ή με οικονομικούς όπως οι κυρώσεις. Αλλά η χρήση της ήπιας ισχύος μπορεί να συμβάλει και στην αποτροπή. Εάν μια χώρα γνωρίζει ότι πρόκειται να βλάψει σοβαρά τη φήμη της και να χάσει την ικανότητά της να προσελκύει τρίτους, αυτό μπορεί μερικές φορές να συμβάλλει στην αποτροπή».²⁴ Επίσης θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο τρόπος μέτρησης σε περίπτωση επιλογής άυλων πηγών ισχύος, ο οποίος κατά κανόνα είναι δύσκολος και δεν ενέχει μεγάλο βαθμό ακρίβειας.

Πέμπτη και τελευταία παράμετρο αποτελεί το γεγονός ότι η εστίαση του φακού στο ισοζύγιο μεταξύ δύο κρατών είναι παραπλανητική καθώς στη Διεθνή Πολιτική η απομόνωση κρατών από το υπόλοιπο άναρχο και ανταγωνιστικό Διεθνές Σύστημα οδηγεί συχνά σε λανθασμένες εκτιμήσεις.

Συμπερασματικά, λαμβάνοντας υπόψη ότι επαλήθευση της ισχύος μεταξύ εθνοκρατικών παραγόντων δεν υπόκειται σε πειράματα, το πιο συνετό για κάθε ενδιαφερόμενο λήπτη απόφασης είναι η προσπάθεια εκτίμησης του επιπέδου ισχύος των κρατών.²⁵ Η εκτίμηση του ισοζυγίου ισχύος αποτελεί ουσιαστικά μία προσπάθεια «ποσοτικοποίησης» της κατά Gilpin «ιεραρχίας γοήτρου»²⁶ και νοηματοδοτείται στο πλαίσιο ύπαρξης μίας τυπολογίας η οποία στοχεύει στην άμβλυνση των περιορισμών μέτρησης της ισχύος.

²⁴ Joseph Nye, "Να σκεφτούμε ποια Ρωσία θέλουμε μετά τον πόλεμο», Συνέντευξη στην Καθημερινή, (9 Απριλίου 2023), σ. 24.

²⁵ Maria Constantinescu, "Challenges of Defining a Country's Military Power", *Journal of Defense Resources Management*, Vol.11, No.2 (2020), p. 32-38.

²⁶ Robert Gilpin, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, (Αθήνα, Ποιότητα, 2004).

Η ΕΡΓΑΛΕΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΛΕΓΟΜΕΝΩΝ «ΥΒΡΙΔΙΚΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ» ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΩΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΟΝΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

*Πέτρος Πετρίκκος
Υποψήφιος Διδάκτορας Διεθνών Σχέσεων και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών και Διακυβέρνησης, Σχολή Νομικής, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας. Διδακτορικός Υπότροφος Κοινής Πολιτικής για Άμυνα και Ασφάλεια (ΚΠΑΑ), Ευρωπαϊκό Κολλέγιο Ασφάλειας και Άμυνας*

Οι ενδεχόμενες απειλές

Το φαινόμενο των «υβριδικών απειλών» πλέον συζητείται ανοικτά και συχνά σε διάφορους πολιτικούς, ερευνητικούς και κοινωνικούς κύκλους. Το 2019 μάλιστα, η Κυπριακή Δημοκρατία επισκέφθηκε το Κέντρο Αριστείας κατά των Υβριδικών Απειλών στο Ελσίνκι, δίνοντας βάση στην ανάγκη στήριξης τέτοιων πρωτοβουλιών. Ο όρος αυτός, είτε πρόκειται για «υβριδικό» πόλεμο, είτε για «υβριδικές» απειλές, είναι ουσιαστικά αμφισβητήσιμος. Βάσει της ευρύτερης «νατοϊκής» έννοιας όμως, τέτοιες απειλές συνθέτουν ενέργειες που διεξάγονται από κρατικούς ή μη-κρατικούς πολιτικούς δρώντες. Η χρήση τέτοιων απειλών αποσκοπεί στην υπονόμευση, την πλήξη και τη βλάβη έναντι ενός στόχου ή αντιπάλου, αλλοιώνοντας την ικανότητα λήψης αποφάσεων (εάν πρόκειται για μη στρατιωτικό δρώντα, πχ ένα κράτος και οι θεσμοί του) σε τοπικό, περιφερειακό ή διεθνές επίπεδο. Τέτοιες ενέργειες είναι συντονισμένες και συγχρονισμένες. Δηλαδή, για να μπορεί να θεωρηθεί κάτι ως «υβριδικό», οι ενέργειες πρέπει να περιλαμβάνουν συμβατικά και μη-συμβατικά μέσα, αντλώντας από διάφορες απειλές ή επιθέσεις και συνδυάζοντας παραδοσιακές (επιχειρησιακές) μεθόδους σύγκρουσης και στρατιωτικές παρεμβάσεις. Παραδείγματα τέτοιων απειλών είναι τα εξής:

- Κυβερνοεπιθέσεις
- Διπλωματικές τακτικές
- Παραπληροφόρηση
- Κοινωνική μηχανική (χειραγώγηση ατόμων για απόσπαση πληροφοριών)
- Πολιτιστική μηχανική και καταστροφή πολιτιστικής κληρονομιάς
- Πληροφοριακές επιχειρήσεις (πχ κατασκοπεία/intelligence)
- Επιθέσεις σε κρίσιμες κρατικές υποδομές (τηλεπικοινωνίες, μεταφορικά, η ενέργεια, υδατοπρομήθεια, η γεωργία, η οικονομία και ο χρηματοοικονομικός τομέας, η υγειονομική και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, το σύστημα παιδείας, οι υπηρεσίες ασφαλείας)
- Οικονομικός αποκλεισμός και πίεση (πχ οικονομική κρίση)
- Εξωτερικές παρεμβάσεις στην εκλογική διαδικασία
- Ένοπλη στρατιωτική παρέμβαση

Επιπρόσθετα, όσοι χρησιμοποιούν μέσα τα οποία προωθούν τον «υβριδικό» πόλεμο, στοχεύουν σκόπιμα τα τρωτά σημεία και τους θεσμούς ενός κράτους, συμπεριλαμβανομένων και των κρίσιμων κρατικών υποδομών (critical infrastructure). Τέτοιες ενέργειες μπορούν να πραγματοποιηθούν, για παράδειγμα, στον πολιτικό, οικονομικό, στρατιωτικό ή πληροφοριακό τομέα. Οι ενέργειες αυτές έχουν σχεδιαστεί προκειμένου να περνούν συχνά απαρατήρητες – δηλαδή, η ανίχνευση τέτοιων ενεργειών και ο προσδιορισμός της προέλευσής τους πολλές φορές δύσκολα επιτυγχάνεται.

Στην Κύπρο συγκεκριμένα, οι πιο κάτω κατηγορίες συχνά ταυτίζονται με υβριδικές απειλές:

- Κυβερνοεπιθέσεις εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας (ΚΔ) και του κρατικού μηχανισμού, με *ενδεικτική* προέλευση την Τουρκία (αξίζει να σημειωθεί πως η προέλευση των κυβερνοεπιθέσεων γενικά δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί)
- Η εργαλειοποίηση της παράτυπης μετανάστευσης από την Τουρκία (κάτι το οποίο ουσιαστικά αμφισβητείται από πολιτικούς, δικηγορικούς και ερευνητικούς κύκλους και ακτιβιστές, καθώς δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία που επαληθεύουν τέτοια εργαλειοποίηση, ενώ η αναφορά σε «παράνομους μετανάστες» απορρίπτεται στη βάση του Διεθνούς Δικαίου)
- Παραπληροφόρηση μέσω Τουρκίας αξιοποιώντας διάφορα περιστατικά εις βάρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, τα οποία όμως δεν συνδέονται με την ΚΔ (πχ ένας Σύριος έβαλε φωτιά σε τζαμί της Λάρνακας το Δεκέμβριο του 2021 γιατί ο ιμάμης δεν του επέτρεψε να διανυκτερεύσει στο τζαμί. Ο Πρόεδρος της Τουρκίας χρησιμοποίησε το συμβάν αυτό για να κατηγορήσει την ΚΔ, ισχυριζόμενος πως Ελληνοκύπριοι έβαλαν φωτιά στο τζαμί)
- «Πολιτιστική μηχανική» στο βόρειο τμήμα της Κύπρου μέσω του τουρκικού στρατού (η αλλοίωση της Τουρκοκυπριακής ταυτότητας και η καταστροφή πολιτιστικής κληρονομιάς, κάτι το οποίο σημειώνει και το Υπουργείο Εξωτερικών της ΚΔ)
- Ο φόβος για «θερμό επεισόδιο» στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) της ΚΔ, ως αποτέλεσμα του ισχύοντος status quo και της αδυναμίας εξεύρεσης κοινά αποδεκτής λύσης του Κυπριακού, σε συνδυασμό με την τουρκική δραστηριότητα εντός της ΑΟΖ (ο φόβος αυτός πηγάζει από τις τραυματικές αναμνήσεις του παρελθόντος και την εισβολή του 1974)

Πολιτικές σκοπιμότητες

Ο κοινός παρανομαστής στις πιο πάνω κατηγορίες είναι η Τουρκία. Κατά την κυρίαρχη αντίληψη που επικρατεί στην ελληνοκυπριακή κοινότητα και την Κυπριακή Δημοκρατία, η Τουρκική Δημοκρατία είναι η υπ' αριθμό ένα απειλή για την ασφάλεια, την εδαφική ακεραιότητα και τις ελευθερίες των πολιτών όλης της Κύπρου. Καθημερινά, η ΚΔ προσπαθεί να διαφυλάξει την οντολογική

ασφάλεια του κράτους και της κοινωνίας: την υπαρξιακή αναζήτηση και την αίσθηση συνέχειας, τάξης και κανονικότητας, με απώτερο σκοπό την αντιμετώπιση της κοινωνικής ανασφάλειας. Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως οι πιο πάνω ενδεχόμενες απειλές (perceived threats) θεωρούνται ως πιθανές πηγές κινδύνου για το κράτος, γεγονός που ενισχύει αυτή την κυρίαρχη αντίληψη. Για να συμπεριληφθεί η οποιαδήποτε απειλή στο φάσμα των «υβριδικών απειλών», οι απειλές πρέπει να έχουν ως απώτερο σκοπό την αποδυνάμωση και την τελική εξάντληση της ΚΔ. Με το ίδιο σκεπτικό, η ΚΔ ισχυρίζεται πως τα πιο πάνω παραδείγματα εμπίπτουν στα πλαίσια στρατηγικής της Τουρκικής Δημοκρατίας ως έμμεση επίθεση εναντίον του κυπριακού κράτους, με μορφή υβριδικού πολέμου. Ο ισχυρισμός αυτός είναι αναπόσπαστο κομμάτι της στρατηγικής της ΚΔ: να εκθέσει την Τουρκία έναντι της διεθνούς κοινότητας ως εχθρικά διακείμενη εις βάρος ενός κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παράλληλα, το γεγονός ότι ο όρος αυτός έχει πολυδιάστατη μορφή και περιλαμβάνει ένα ευρύτατο φάσμα ενδεχόμενων απειλών έχει παράλληλα πολιτική σκοπιμότητα. Η φύση του αποκαλούμενου «υβριδικού» στοιχείου ενσωματώνει διάφορες προκλήσεις οι οποίες θεωρούνται ως «απειλή» ως προς την ασφάλεια της ΚΔ στο ίδιο πλαίσιο. Εν μέρει, προκειμένου να εξυπηρετηθούν διάφορες πολιτικές σκοπιμότητες, η τακτική της «ταμπελοποίησης» διάφορων κινδύνων και της γενίκευσής τους ως «υβριδικές απειλές» επιτυγχάνει τουλάχιστον τρεις σημαντικούς στόχους:

- (α) τη δημιουργία μηχανισμού ταχείας ανταπόκρισης (ή τουλάχιστον πιο γρήγορης) έναντι αναγνωρισμένων και πιθανών απειλών
- (β) τη δημιουργία ενιαίας πολιτικής για πολλαπλές απειλές (ή απειλές με πολλαπλές πτυχές)
- (γ) την αντιμετώπιση των κινδύνων μέσω της αξιοποίησης όσο το δυνατό λιγότερων πόρων (χρηματοοικονομικών, προσωπικού, εξοπλισμού κλπ).

Στους τομείς που συνδέονται με την ασφάλεια της ΚΔ, όπως και σε άλλα μικρά κράτη, συναντάμε το εξής παράδοξο: ο σχεδιασμός για τη χάραξη πολιτικής επικεντρώνεται στη γρήγορη ανταπόκριση προς την οποιαδήποτε απειλή, με κόστος την πιο επιλεκτική και ειδικευμένη προσέγγιση. Με απλά λόγια, η γρήγορη απάντηση και καταπολέμηση των απειλών, αν και φέρει κάποια αποτελεσματικότητα στη θεωρία και αξιοποιεί λιγότερους πόρους, στην πράξη οι βιαστικές αποφάσεις και η «ταμπελοποίηση» ενδεχομένως να αφήνουν κενά και ελλείματα στη διαδικασία χάραξης πολιτικής ασφαλείας.

Η συντονιστική αρχή της εκτελεστικής εξουσίας για θέματα ασφαλείας στην ΚΔ είναι το Υπουργείο Εξωτερικών (ΥΠΕΞ). Το ΥΠΕΞ συνεργάζεται, μεταξύ άλλων υπηρεσιών, με το Υπουργείο Άμυνας (ΥΠΑΜ), την Κυπριακή Υπηρεσία Πληροφοριών (ΚΥΠ), τον Επίτροπο Επικοινωνιών και την Αρχή Ψηφιακής Ασφάλειας (ΑΨΑ). Οι υπηρεσίες αυτές όμως δυστυχώς υποφέρουν από υποστελέχωση. Χαρακτηριστικά, στο Τμήμα Πολιτικής Ασφαλείας του ΥΠΕΞ, ανά μέσο όρο υπάρχουν 1-3 διπλωμάτες ανά διαστήματα. Αυτό σημαίνει πως

το εν λόγω τμήμα επιβαρύνεται με το συντονισμό όλων των μηχανισμών ασφαλείας της ΚΔ διαθέτοντας αναλογικά πολύ μικρό αριθμό λειτουργών και διπλωματών. Παράλληλα, επηρεάζεται και η πρόσβαση σε διαβαθμισμένο υλικό, καθώς ελάχιστα είναι τα άτομα που μπορούν να επεξεργαστούν τέτοιο υλικό. Συνεπώς, η διαδικασία ανίχνευσης και αντιμετώπισης απειλών αναγκαστικά γίνεται με μειωμένο προσωπικό, σε περιορισμένο χρόνο και με περιορισμένους πόρους. Αυτό προφανώς αφήνει κενά και μεγάλο περιθώριο για λάθη στην εκτέλεση και στην αντιμετώπιση των κινδύνων.

Υπαρξιακά και οντολογικά ερωτήματα

Απειλές οι οποίες στοχεύουν στην αποδυνάμωση και την αποσύνθεση των κρατικών και κοινωνικών δομών προκαλούν υπαρξιακά ερωτήματα. Στην περίπτωση της ΚΔ, η καθημερινή έκθεση στις πιθανές επιθέσεις και απειλές από την Τουρκία κατά της Κυπριακής Δημοκρατίας έχει ομαλοποιηθεί και ενσωματωθεί βαθιά στον κοινωνικό ιστό. Η κοινωνία έχει μάθει να ζει με την καθημερινότητα του Κυπριακού και πλέον νιώθει μια άνεση μέσα στο στάτους κβο. Το γεγονός ότι το κράτος πλέον κάνει ανοικτά αναφορά σε «υβριδικές απειλές» και «υβριδικό πόλεμο» έχει ως στόχο την ευρεία διαμόρφωση της κοινής γνώμης και την ομαλοποίηση του κινδύνου. Αυτό το φαινόμενο συναντάται σε γενικές γραμμές σε όλη την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς τα κράτη-μέλη έχουν ενσωματώσει τις λεγόμενες «εργαλειοθήκες» (toolboxes) στην Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας (ΚΠΑΑ) με προτεινόμενους τρόπους αντιμετώπισης υβριδικών τεχνασμάτων. Η ΚΔ, ως κράτος-μέλος της ΕΕ αντλεί επίσης πολιτική ασφαλείας από την ΚΠΑΑ.

Από την άλλη, η εστίαση στις απειλές αυτές σε τέτοιο βαθμό και η συνεχής ενημέρωση των πολιτών, έχει καταφέρει να δημιουργήσει μια «άνεση» στην καθημερινότητα. Ο κίνδυνος είναι ταυτόχρονα μη-ορατός αλλά και εμπεδωμένος στο μυαλό του μέσου Κύπριου και Ευρωπαίου πολίτη. Στη θεωρία, η ομαλοποίηση μπορεί να φέρει θετικές εξελίξεις στην καταπολέμηση της κοινωνικής ανασφάλειας. Στην πράξη όμως, δεν ενδείκνυται να κατηγοριοποιούνται με μεγάλη συχνότητα διάφορες απειλές ως «υβριδικές», γιατί πολλές φορές μπορεί να μην πρόκειται απαραίτητα για υβριδικό τέχνασμα. Μερικές φορές, μια κυβερνοαπειλή μπορεί να είναι απλά μια κυβερνοαπειλή, χωρίς να προέρχεται κατ' ανάγκη από κάποιο κρατικό δρώντα. Βέβαια, η αντιμετώπιση του κινδύνου παραμένει προτεραιότητα για το κράτος. Ένα μικρό κράτος όμως όπως η ΚΔ, φανερά επιβαρυνόμενο και με περιορισμένους πόρους, δεν μπορεί να χρησιμοποιεί το αντίστοιχο «υβριδικό toolbox» και να ταμπελώνει τα πάντα ως υβριδική απειλή. Εν κατακλείδι, συστήνεται προσοχή στην αντιμετώπιση τέτοιων κινδύνων, επιφυλακτικότητα και επιλεκτικότητα για το πότε αξιοποιούνται πόροι έναντι απειλών οι οποίες για τον οποιοδήποτε λόγο θεωρούνται «υβριδικές».

Editorial Team: Andreas Theophanous (Editor)
 Michalis Kontos
 Yiannos Katsourides
 Christoforos Christoforou
 Styliana Petrou

IN DEPTH
Bimonthly Electronic Newsletter

Cyprus Center for European and International Affairs (CCEIA)
University of Nicosia

Makedonitissis 46, CY-2417, Engomi, Cyprus

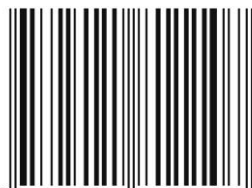
P.O. Box 2405, CY-1700 Nicosia, Cyprus

T: +357 22841600 F: +357 22357964

E: cceia@unic.ac.cy

W: <http://cceia.unic.ac.cy> www.emgr.unic.ac.cy

ISSN (online) 2421-8111

9 772421 811107